

Baldwin en Köstenberger over ἀϋθεντεῖν: geen basis voor de exegese van 1 Timoteüs 2:12 (I)

Inhoudsopgave

	pagina
Vooraf	2-4
Waarom deze nieuwe versie?	2
Baldwin en Köstenberger: gezaghebbend?	2
Bij de tijd?	3
I. Baldwin en de Griekse teksten	5-23
1. De etymologie van ἀϋθεντεῖν	5
2. De methode van Baldwin	5
3. Beoordeling van de methode van Baldwin	6
4. Volg de auteurs	7
5. Positief of negatief?	8
6. Αϋθεντεῖν in de teksten	9
a. Teksten waarin (een Persoon in) de Drie-eenheid subject is	9
b. Αϋθεντεῖν in huis	13
c. Αϋθεντεῖν in de kerk	14
d. Contemporaine teksten	18
7. Conclusies	21
8. Gevolgen voor de uitleg van 1 Timoteüs 2:12.	22
II. Het 'syntactisch patroon' van Köstenberger	24-37
A. Syntactisch patroon	24-27
1. In het kort	24
2. Samenvatting van de kritiek	24
3. "A Complex Sentence Structure in 1 Timothy 2:12"	25
4. Οὐδέ en de syntaxis van 1 Timoteüs 2:12	26
B. Paralleelplaatsen uit het Nieuwe Testament.	27-30
1. De teksten passen niet in de formule	27
2. De indeling van de parallelplaatsen	27
3. Handelingen 16:21	29
C. Parallellen buiten het Nieuwe Testament	30-37
1. Syntactische overeenkomst, maar....	30
2. Positief of negatief	31
3. Διδάσκειν in het Nieuwe Testament: positief of negatief?	33
4. 'Absoluut gebruik'	34
5. Διδάσκειν in 1 Timoteüs 2:12	35
6. Αϋθεντεῖν	35
7. Conclusies	36
8. Doxologie	36
<i>Geraadpleegde literatuur</i>	37

Vooraf

Waarom deze nieuwe opstellen?

Deze artikelen overlappen voor een deel de opstellen die al eerder op deze website verschenen. De hoofdlijnen zijn hetzelfde. Maar er zijn ook verschillen. Soms heeft dat er mee te maken dat ik ten aanzien van details dingen anders zie en/of formuleer dan een jaar geleden.

In de tweede plaats heb ik als doelgroep nu vooral de predikanten op het oog die een gefundeerde mening willen vormen over de exegese van 1 Timoteüs 2:12. Er komt vrij veel Griekse tekst in voor, zonder transcriptie maar vrijwel steeds met vertaling. Ik ga ook regelmatig wat gedetailleerder op het Grieks in.

Over Baldwin schreef ik vorig jaar twee artikelen, het eerste over zijn aanpak, het tweede over alle door hem behandelde teksten. In het nieuwe zijn beide onderdelen gecombineerd, met dien verstande dat ik nu slechts een beperkt aantal teksten bespreek en nog wat verder op zijn methode in ga. Daarom blijven die twee eerdere opstellen ook gewoon staan.

Het artikel over het 'syntactisch patroon' van Köstenberger heeft een ingrijpendere revisie ondergaan. Het oude is daarom verwijderd.

Baldwin en Köstenberger: gezaghebbend?

Voor een verantwoorde exegese is het nodig om de betekenis van de in de grondtekst gebruikte woorden zo goed mogelijk in beeld te krijgen. Bij de uitleg van 1 Timoteüs 2:12 heeft in dat verband het Griekse woord *αὐθεντεῖν* (authentein) in de laatste decennia bijzonder veel aandacht gehad, waarbij het vooral ging om de vraag of dit woord een positief of negatief te waarden vorm van gezag uitoefenen aanduidt. Twee onderzoeken spelen daarbij een belangrijke rol, namelijk die van de Amerikaanse theologen H. Scott Baldwin en Andreas J. Köstenberger.¹ Zij zouden hebben *aangetoond dat het vooral een gewone, zelfs positieve betekenis heeft van 'gezag uitoefenen'*. Derhalve zou Paulus vrouwen in de kerk niet slechts een negatieve vorm van gezag uitoefenen verbieden, maar elke vorm ervan.²

Deze onderzoeken worden al enkele decennia lang als gezaghebbend beschouwd. Wayne Grudem noemt het hoofdstuk van Baldwin de meest doorwrochte studie ooit over dit woord.³ En met instemming verwijst hij naar de studie van Köstenberger.⁴ Ook in gereformeerde kringen in Nederland genieten deze studies vertrouwen. M. Klaassen verwijst naar Grudem en spreekt over het "gezaghebbend onderzoek van H.S. Baldwin".⁵ J.J. Schreuder baseert zich op het "uitvoerig grammaticaal bewijs" van Köstenberger en beveelt de boeken van Grudem van

¹ H. Scott Baldwin, *A Difficult Word: αὐθεντέω in 1 Timothy 2:12*, en Andreas J. Köstenberger, *A Complex Sentence Structure in 1 Timothy 2:12*. Beide zijn te vinden in Andreas J. Köstenberger e.a., *Women in the Church. A Fresh Analysis of 1 Timothy 2:9-15*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books, 1995, pp 65-80 en 81-103. De door Baldwin behandelde teksten zijn opgenomen in een Appendix pp 269-305.

² Köstenberger in een interview in 2008: "Paul prohibits not merely the negative exercise of authority by women over men in the church, but even the otherwise legitimate exercise of authority." (Te vinden op: <https://www.thegospelcoalition.org/blogs/justin-taylor/interview-with-andreas-j-kostenberger-on/>). In een interview in 2016 staat exact dezelfde zin. (<https://www.crossway.org/articles/women-in-the-church-interview-questions/>)

³ Wayne Grudem, *Evangelical Feminism & Biblical Truth. An Analysis of More than 100 Disputed Questions*. Wheaton, Illinois: Crossway, 2012, p. 307. Het is een reprint van het boek dat in 2004 verscheen bij Multnomah Publishers. In een appendix (pp. 675-702) heeft hij alle vertalingen van Baldwin uit het in noot 1 genoemde boek opgenomen.

⁴ a.w., p. 315.

⁵ Reformatorisch Dagblad 4 september 2008.

harte aan.⁶ Ook Van Houwelingen⁷ verwijst in zijn commentaar op Timoteüs naar het onderzoek van Baldwin.

Is dit vertrouwen terecht? De verdienste van Baldwin is weliswaar dat hij alle, op dat moment bekende, relevante teksten waarin authentiein voorkomt bij elkaar heeft gebracht⁸, maar er zijn in zijn weergave van de Griekse teksten en in zijn vertalingen nogal wat onjuistheden aan te wijzen.⁹ Sommige daarvan zijn ingrijpend en laten teksten wat anders zeggen dan er staat. Ook de door hem gekozen methode om de betekenis van authentiein vast te stellen is aanvechtbaar. Het syntactisch patroon waarvan volgens Köstenberger sprake is in 1 Timoteüs 2:12, is nauwelijks meer dan een weergave van de woordvolgorde. Over de syntactische functies wordt met geen woord gerept. De helft van de bij elkaar honderd parallelplaatsen die Köstenberger aanvoert, vertoont geen syntactische overeenkomst met 1 Timoteüs 2:12, de overige vertonen die wel maar laten keer op keer ook zien dat zijn betoog over 'syntactisch patroon' niet strookt met - de syntaxis van - de teksten. Voor zijn these ontbreekt elke grond.

In dit opstel wil ik deze kritiek onderbouwen. Eerst bespreek ik de methode van Baldwin, daarna een aantal van de door hem bijeengebrachte teksten.¹⁰ In het tweede deel ga ik in op de studie van Köstenberger.

Daarbij komen nog twee zaken aan het licht. Tegenstanders van het toelaten van vrouwen tot de ambten zien in Paulus' woorden "Eerst is Adam geschapen, daarna Eva" een verwijzing naar een scheppingsorde die aan vrouwen het uitoefenen van gezag (ἀϋθεντεῖν) zou verbieden en dit alleen aan mannen zou toevertrouwen. Vandaar ook dat men er zo'n belang aan hecht dat met dat woord een 'positieve' vorm van gezag uitoefenen wordt aangeduid. Uit de teksten blijkt echter dat het bij ἀϋθεντεῖν gaat om een vorm van gezag die in de kerk aan geen mens toekomt; ook mannen mogen in de gemeente niet ἀϋθεντεῖν.

Bovendien blijkt uit dezelfde teksten dat het in strijd is met de waarheid, als Wayne Grudem beweert dat de opvatting dat de Zoon ondergeschikt is aan de Vader "has been orthodox teachingat least since the Council of Nicea".¹¹ Of het moet zijn dat kerkvaders als Athanasius en Chrysostomos er helemaal naast zaten en de door hen bestreden arianse heretici eigenlijk 'orthodox teaching' verkondigden. Wie de band met de kerk van alle eeuwen wil bewaren, zal zich hiervan rekenschap moeten geven.

Bij de tijd?

In 2016 is een derde druk verschenen van *Women in the Church*, die hier en daar verschilt van de eerste uitgave uit 1995. Köstenberger zelf vertelt in een korte samenvatting over de

⁶ J.J. Schreuder, *Dienende mannen en vrouwen in het huwelijk en in de kerk*. Bedum: Uitgeverij Woord en Wereld 2010, pp. 57 en 81.

⁷ P.H.R. van Houwelingen, *Timotheüs en Titus, pastorale instructiebrieven*. Kok, Kampen 2009 (CNT reeks), p. 75.

⁸ Het zijn er 78. Albert Wolters, A Semantic Study of ἀϋθεντης and its Derivatives. *Journal for Biblical Manhood and Womanhood JBMW* 11/1 (Spring 2006), pp. 48-49, voegt er nog drie plaatsen aan toe, maar die veranderen het beeld niet.

⁹ Bij het overtypen van Griekse teksten is een foutje zomaar gemaakt. Bij het vertalen zijn er vaak onzekerheden en moeten er keuzes gemaakt worden, die betwistbaar kunnen zijn. Maar daarnaast vind je bij Baldwin meermalen duidelijk onjuiste vertalingen en soms ook veranderingen in de tekst die ook in zijn vertaling ervan doorwerken.

¹⁰ Voor een bespreking van alle teksten verwijs ik naar mijn artikel *Een wankele basis 2: Baldwin, authentiein en de Griekse teksten*. Te vinden op <https://manvrouwkerk.wordpress.com/>

¹¹ a.w. p. 562. Bij sommigen van hen die binnen de vrijgemaakte kerken zich verzetten tegen vrouwelijke ambtsdragers komen we deze opvatting ook tegen. O.a. J.J. Schreuder volgt hem op dit punt, a.w. p. 41.

veranderingen ten opzichte van de eerste twee edities.¹² Ik kwam daar pas achter, toen ik dit artikel voltooid had.

De belangrijkste verandering is dat het hoofdstuk van Baldwin is vervangen door een artikel van de hand van Albert Wolters, waarin ook deze op grond van het gebruik in andere teksten de stelling verdedigt dat ἀθεντεῖν in 1 Timoteüs 2:12 geen pejoratieve betekenis heeft. Daarmee blijft hij in lijn met zijn artikel uit 2006.¹³ Ik ben het met Wolters eens dat een betekenis als 'to assume authority' niet past bij het in 1 Timoteüs 2:12 gebruikte praesens, maar wel bij de - ingressieve - aoristus. Maar ik meen ook voldoende te hebben aangetoond, dat het dilemma positief-negatief niet bruikbaar is. Dat het artikel van Baldwin nu niet meer is opgenomen, zal niet betekenen dat aan de invloed ervan een einde komt. Daarvoor heeft het in de afgelopen twintig jaar een te belangrijke rol bij de exegese van 1 Timoteüs 2:12 gespeeld. Het is ook niet teruggenomen. Köstenberger zelf verwijst er nog naar in zijn commentaar op de brieven aan Timoteüs en Titus uit 2017.

Köstenberger zelf verdedigt opnieuw, op basis van syntactische parallellen in N.T. en andere literatuur, de stelling "that the two activities joined by the conjunction οὐδέ in 1 Timothy 2:12 (teaching and exercising authority over men) must be, in Paul's consideration, either both positive or both negative. Paul's positive view of διδάσκω (teaching) as an activity thus points to his positive view of ἀθεντέω ἀνδρός (exercising authority over a man) as an activity, over against interpreters who have assigned to ἀθεντέω ἀνδρός a negative meaning".¹⁴ Een verschil met het eerste artikel is, dat hij het nu niet alleen heeft over het werkwoord ἀθεντεῖν maar over de complete uitdrukking ἀθεντεῖν ἀνδρός; het aantal parallelplaatsen is uitgebreid. Maar de grote lijn lijkt dus hetzelfde gebleven.

Dat het artikel van Baldwin niet meer is opgenomen zal aan de invloed ervan in ieder geval voorlopig niet veel veranderen. Daarvoor heeft het te lang een gezaghebbende status gehad. Köstenberger lijkt nu zijn lezers te willen doen geloven dat ἀθεντεῖν ἀνδρός, dat is - 'heersen over een man' - door Paulus als een in de kerk positief te waarderen activiteit werd beschouwd.

Al met al lijkt het me daarom nog steeds zinvol om dit verhaal te publiceren.

¹²Via <http://andynaselli.com/women-in-the-church-an-interpretation-and-application-of-1-timothy-29-15> kom je bij een korte samenvatting door Köstenberger op <https://static.crossway.org/excerpt/women-in-the-church/women-in-the-church-excerpt.pdf>.

¹³ Albert Wolters, A Semantic Study of ἀθέντης and its Derivatives. *Journal for Biblical Manhood and Womanhood* JBMW 11/1 (Spring 2006), pp. 44-65.

¹⁴ <https://static.crossway.org/excerpt/women-in-the-church/women-in-the-church-excerpt.pdf>, p. 22.

I. Baldwin en de Griekse teksten.

1. De etymologie van ἀθρευτεῖν

Baldwin wil met zijn onderzoek naar de betekenis van authentein de verwarring die andere auteurs hebben veroorzaakt, eens en voorgoed wegnemen. Met behulp van zijn methode zou het mogelijk zijn om de meest waarschijnlijke betekenis van dit woord in 1 Timoteüs 2:12 vast te stellen.¹⁵ Voor dat we daarmee verdergaan eerst iets over de etymologie van ἀθρευτεῖν.

Het werkwoord ἀθρευτεῖν (authentein) is afgeleid van het zelfstandig naamwoord ἀθρεύτης (authentès). Het eerste stukje van dit zelfstandig naamwoord komt van αὐτός = zelf. Van het tweede deel wordt vrij algemeen aangenomen dat het is afgeleid van een verbale stam die 'voltrekken, bewerken', en 'voltooien, afmaken' betekent, dat laatste ook in de zin van 'doden'. Vandaar dat ἀθρεύτης de op het eerste gezicht wellicht van elkaar verwijderd lijkende betekenissen kan hebben van 'voltrekker, auteur, doener', maar ook 'moordenaar' en 'meester'.¹⁶ Daarbij gaat het dan om iemand die niet op gezag van een ander maar zelf, eigenhandig, of zelfstandig, op eigen gezag, optreedt.¹⁷

Albert Wolters¹⁸ heeft aannemelijk gemaakt dat in Paulus' dagen en daarna in het gewone spraakgebruik 'meester' de gangbare betekenis was. De betekenis 'moordenaar', die het in het Attisch had, wordt in de postklassieke periode kunstmatig in leven gehouden door een klein aantal auteurs met literaire pretenties.¹⁹ In overeenstemming daarmee was de gangbare betekenis van ἀθρευτέω gedurende diezelfde periode 'meester zijn'.²⁰ Wolters vermeldt één plaats, uit een commentaar op de Ilias uit de eerste eeuw BC, waar ὁ ἀθρευτῶν gebruikt wordt om aan te duiden wie de oorspronkelijke spreker ('de doener, de auteur') is van woorden die door een ander worden aangehaald.²¹ Ook de betekenis 'een moord plegen' komt één keer voor, namelijk in een scholion op Aeschylus' Eumeniden uit de 10e eeuw AD. Voor 1 Timoteüs 2:12 zijn deze betekenissen niet van belang. Dat Paulus een vrouw niet zou toestaan 'de auteur van een man te zijn', geeft geen zin. En de wanorde in Efeze zou wel erg groot geweest moeten zijn, als hij expliciet zou moeten aangeven dat vrouwen geen mannen mogen vermoorden.

2. De methode van Baldwin

Baldwin wil echter bij het zoeken naar de betekenis van ἀθρευτεῖν in de verschillende teksten niet uitgaan van het gegeven dat het is afgeleid van ἀθρεύτης. Je kunt immers niet zomaar

¹⁵ *A Difficult Word*, p. 69

¹⁶ Zie hierover Philip B. Payne, *Man and Woman, One in Christ: An Exegetical and Theological Study of Paul's Letters*. Grand Rapids: Zondervan 2009, pp.361-365.

¹⁷ Chantraine: "auteur responsable". In: P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*. Paris: Les Éditions Klincksieck 1977, s.v. ἀθρευτής.

¹⁸ Albert Wolters, A Semantic Study of ἀθρεύτης and its Derivatives. *Journal for Biblical Manhood and Womanhood JBMW* 11/1 (Spring 2006), pp. 44-65.

¹⁹ Zie hierover Albert Wolters, a.w., p. 45-46

²⁰ Zie hierover Albert Wolters p. 47 en 53. Bij ἀθρευτέω geeft het grote woordenboek van Liddell-Scott-Jones (LSJ) twee betekenissen, namelijk "to have full power or authority over" en "to commit a murder". Chantraine vertaalt met 'avoir pleine autorité sur'.

²¹ Wolters a.w., p. 48-49. Deze tekst is letterlijk terug te vinden als een scholion bij de Ilias uit de 10e eeuw A.D., dat door Baldwin wordt aangehaald, a.w. p. 302-303. Daar is ook de tekst uit het scholion op de Eumeniden te vinden. Bij deze laatste tekst vertaalt hij ten onrechte τὸν νεωστὶ ἠθρευτηκῶτα met een "recent murder occurs" in plaats van "degene die zojuist een moord gepleegd heeft"; in de eerste tekst is ὁ ἀθρευτῶν τοῦ λόγου niet "the one originating the writing" maar 'de oorspronkelijke spreker van wat gezegd is, van het woord', in geval Achilles, wiens woorden door Odysseus zijn overgebracht.

aannemen dat ἀθροεῖν exact equivalent is aan "een ἀθροεῖς zijn" in elk van zijn betekenissen. Het "driving principle" moet zijn hoe mensen een woord werkelijk gebruiken.²² Moderne woordenboeken, en enkele uit de oudheid, behandelen ook naamwoord en werkwoord apart. Daarom gaat hij, met de betekenis die in woordenboeken te vinden is in ons achterhoofd, op zoek naar wat het in een bepaalde context kan betekenen.²³ Op deze wijze de beschikbare teksten geanalyseerd hebbende komt hij tot de conclusie dat "the one unifying concept is that of *authority*".²⁴ Hij ziet vervolgens dit begrip 'authority' uitgewerkt in vier onderscheiden betekenissen, waarvan twee nog verder onderverdeeld in drie of vier betekenissen.²⁵ Tenslotte presenteert Baldwin deze betekenissen als de mogelijkheden waaruit gekozen moet worden voor de vertaling van authentein in 1 Timoteüs 2:12.²⁶ Voor het maken van die definitieve keuze is eerst nog de studie van Köstenberger over de complexe zinsstructuur van 1 Timoteüs 2:12 nodig, het volgende hoofdstuk van *Women in the Church*. Deze komt uiteindelijk uit bij de conclusie dat Paulus met ἀθροεῖν een gewone, positieve manier van gezag uitoefenen op het oog zou hebben en dat het daarom vertaald zou moeten worden met "to have (or exercise) authority".²⁷ Baldwin wil met zijn methode dus een einde maken aan de verwarring rond de betekenis van ἀθροεῖν. Maar vooral lijkt hij de weg te willen banen voor de conclusie van Köstenberger.

3. Beoordeling van de methode van Baldwin

Baldwin heeft in zoverre gelijk, dat inderdaad telkens opnieuw bekeken moet worden wat in een concrete context een goede vertaling is voor ἀθροεῖν. Maar er is geen enkele reden om daarbij niet uit te gaan van het evidente feit dat het is afgeleid van ἀθροεῖς, en dus 'een ἀθροεῖς zijn' betekent.²⁸ Dat het daarom in Paulus' dagen en daarna meestal "meester zijn" betekent, staat redelijk vast.

Ook Baldwin begint zijn zoektocht naar de betekenis van ἀθροεῖν in de teksten niet 'blanco', maar met in zijn achterhoofd de betekenis die we uit woordenboeken kennen gaat hij per tekst op zoek naar een goede vertaling. Op basis van die vertalingen komt hij dan tot een 'root meaning', die 'involves the concept of *authority*'.²⁹ Deze 'root meaning' is zo in feite niet meer dan een door hemzelf geconstrueerde grootste gemene deler *van de door hem gegeven vertalingen of interpretaties*, die dan vervolgens zelf weer wordt uitgewerkt in vier betekenissen. Er is geen reden om aan te nemen dat deze methode tot groter zekerheid leidt dan wanneer men uitgaat van het gegeven dat ἀθροεῖν is afgeleid van ἀθροεῖς. Dat de

²² Baldwin, a.w., p. 71. Zie ook p. 78: "the principle is evident (...) it is language *use*, not etymology, which determines the meaning of words."

²³ Baldwin a.w. p. 71.

²⁴ a.w., p. 72-73.

²⁵ a.w. p. 73 Table 3.2. Het zijn: 1. To rule, to reign sovereignly; 2. To control, to dominate: a. to compel, to influence someone/thing, b. in het medium: to be in effect, to have legal standing, c. hyperbolically: to domineer/play the tyrant, d. to grant authorization; 3. to act independently: a. to assume authority over, b. to exercise one's own jurisdiction, c. to flout the authority of; 4. to be primarily responsible for or to instigate something; 5. "to commit a murder"; ook volgens Baldwin kan deze vertaling voor 1 Tim. 2:12 buiten beschouwing blijven, a.w. p. 80.

²⁶ a.w., p. 79-80.

²⁷ a.w. p. 103

²⁸ Payne (a.w. p. 363) oordeelt: "George W. Knight III and Henry Scott Baldwin err procedurally in ignoring meanings of the noun as evidence for the meaning of the related verb". Zie ter vergelijking het werkwoord βασιλεύειν, 'koning zijn'. Dit werkwoord is afgeleid van βασιλεύς= koning, heer, keizer. Er is geen enkele reden om, bijvoorbeeld bij de uitleg van Romeinen 5:12-21, niet van dit gegeven uit te gaan, als je wilt nagaan welke - overdrachtelijke - betekenissen 'βασιλεύειν' daar heeft in samenhang met de vier verschillende subjecten, namelijk de dood, de verheerlijkte gelovigen, de zonde en de genade.

²⁹ a.w.p. 79.

verbale vorm niet zou corresponderen met alle betekenissen die het zelfstandig naamwoord zou kunnen hebben, verandert aan dat gegeven niets. Dat ἀθνετεῖν "involves the concept of authority" berust enkel en alleen op het gegeven dat de 'root meaning' daarvan 'een ἀθέντης zijn' is en dat 'meester' in Paulus' dagen en daarna de gangbare betekenis van ἀθέντης was.³⁰ Om dat te weerleggen is wat meer nodig dan het wat denigrerend spreken van Baldwin over "some theory about the origin of this or that word (etymology)".³¹

Baldwins methode leidt eerder tot een zekere willekeur dan tot grotere zekerheid. Wat namelijk opvalt is, dat de betekenis 'to have/exercise authority'³², die toch prima lijkt te passen bij het gevonden "concept of authority", niet voorkomt in Table 3.2.³³ Maar dit is wel de betekenis waar Köstenberger uiteindelijk bij uitkomt. Baldwin noemt hem wel in het overzicht in Appendix 2 "The Meanings of ἀθνετέω in Ancient Greek Literature".³⁴ Daar worden bij elke betekenis uit Table 3.2 de teksten opgesomd waarin volgens Baldwin sprake is van die bepaalde betekenis. Bij elke tekst vermeldt hij kort hoe het daar vertaald zou moeten worden. De betekenis "exercise authority" komen we tegen bij de voorbeelden onder 1. to rule, to reign sovereignly, 2. to control, to dominate, en 2a. to compel, to influence someone/something. Uitgaan van 'the concept of authority' maakt dus nog niet dat "to exercise authority" eenduidig geïnterpreteerd kan worden. Bij de bespreking van een aantal teksten zal bovendien blijken dat Baldwin in min of meer gelijke situaties toch voor verschillende vertalingen kiest, zonder die keuzes duidelijk te verantwoorden.³⁵ En hij presenteert ten onrechte zijn vertalingen/interpretaties als de mogelijkheden, waaruit voor de vertaling van 1 Timoteüs 2:12 gekozen zou moeten worden. Zijn lijstje vertalingen is zeker niet prescriptief.

Wat betreft het woordenboekenargument, inderdaad worden verwante woorden vaak in aparte lemmata behandeld, eenvoudigweg omdat ze lang niet altijd alfabetisch precies op elkaar volgen. Trouwens, LSJ behandelt in aansluiting op het lemma ἀθνετέω het zelfstandig naamwoord ἀθέντης en alle afgeleide woorden in dezelfde alinea. Chantraine vermeldt ἀθνετέω in het kader van het lemma ἀθέντης. Anderzijds is het feit dat LSJ δεσποτέω³⁶ een paar lemmata νόρ dat van δεσπότης noemt, geen reden voor twijfel of dat werkwoord wel is afgeleid van δεσπότης en zijn betekenis ontleent aan het feit dat daarmee de heer en meester in huis, de eigenaar van de slaven, iemand met absoluut gezag wordt aangeduid. Om dat te kunnen vaststellen is het niet nodig dat 'δεσποτεῖν' exact equivalent is aan 'een δεσπότης zijn' in alle betekenissen die dat woord kan hebben. Maar dat δεσποτεῖν 'onbeperkt heersen' kan betekenen is dus wel etymologisch bepaald, net zo goed als het feit dat je er niet zomaar een willekeurige betekenis aan kunt geven, maar dat altijd iets van 'δεσπότης zijn' erin moet doorklinken. Welke nuances het verder kan hebben, moet in de gevallen waarin het gebruikt is bekeken worden. Dan zijn we weer op het terrein van de interpretaties.

4. Volg de auteurs

Voor ons als late lezers is het zaak om als het ware de vroegere auteurs op hun weg te volgen door in de voorkomende gevallen na te gaan hoe zij ἀθνετεῖν hebben gebruikt: in welke contexten kozen zij voor dat woord? Wat wilden zij met dat 'meester zijn' uitdrukken? Het

³⁰ Wolters, a.w., pp. 46-47.

³¹ a.w. p. 71.

³² a.w. p. 103

³³ a.w. p. 73.

³⁴ a.w. 272-274.

³⁵ Dit staat op gespannen voet met de regel die hij zelf formuleert, dat wie wil afwijken van wat kennelijk de normale betekenis van een woord is, die keuze moet verantwoorden, a.w. pp 70-71.

³⁶ Één van de voorbeelden die Baldwin aanvoert om zijn stelling te bewijzen, a.w. pp. 77-78.

woord is gebruikt in allerlei situaties. Lang niet altijd is daarbij sprake van het optreden van een persoon die ἀθένης is, maar gaat het om een metafoor. Vervolgens komt de vraag aan de orde, wat in zo'n concrete situatie een adequate vertaling zou kunnen zijn. Daarbij is het zaak om zo dicht mogelijk bij de semantische inhoud te blijven.³⁷ Als je kiest voor een wat verder daarvan af liggende vertaling, moet je die keuze verantwoorden, bijvoorbeeld vanwege de context of omdat er sprake is van een metafoor.

Daarbij is sprake van een wisselwerking: met de kennis die we op deze wijze opdoen, wordt het mogelijk om nader te omschrijven wat dat 'meester zijn' inhield.

5. Positief of negatief?

Baldwin en Köstenberger willen graag aantonen dat authentiek een positieve vorm van gezag uitoefenen zou aanduiden. Ze worden daarin gesteund door Albert Wolters. Diens conclusie³⁸ "Overwhelmingly, the authority to which ἀθένης and all its derivatives refer is a positive or neutral concept" wordt door Grudem³⁹ omarmd. Als Paulus zegt dat hij vrouwen niet toestaat om te ἀθευτεῖν zou hij niet een verkeerde manier van gezag uitoefenen bedoelen. Het op deze manier karakteriseren van werkwoorden is echter een nogal hachelijke zaak, zoals we bij het bespreken van het hoofdstuk van Köstenberger zullen zien.

Het dilemma of ἀθευτεῖν 'op zich' als positief of als negatief moet worden opgevat is niet aan de orde. De vraag is hoe het in de context van de christelijke gemeente moet worden geïnterpreteerd. Onderzoek van andere teksten waarin ἀθευτεῖν gebruikt is, kan duidelijk maken, wat kenmerkend is voor het uitoefenen van gezag dat door ἀθευτεῖν wordt uitgedrukt. Naar mijn mening gaat het daarin vrijwel steeds om een vorm van autoriteit die in de kerken binnen de gereformeerde traditie aan niemand, man of vrouw, toekomt, ook niet aan ambtsdragers. Een vertaling als 'heersen over' lijkt daarom redelijk goed weer te geven waar het Paulus om te doen is.⁴⁰

Baldwin meent dat de 'root meaning' "involves the concept of authority". Het begrip 'authority' kan de indruk wekken dat het steeds zou gaan om de uitoefening van een wettig gezag, inherent aan iemands positie, functie of status. Daarvan is echter in lang niet alle gevallen sprake. Regelmatig laat de context zien dat het gaat om een uitoefening van macht die niet op wettige autoriteit is gebaseerd maar die men zichzelf heeft toegeëigend, en soms met grof geweld gepaard gaat. Voorbeelden variëren o.a. van moeder Maria die wil laten zien dat zij de baas is over haar volwassen Zoon, tot gouverneurs die op eigen gezag mensen laten executeren of iemand die zichzelf als keizer heeft opgeworpen en hetzelfde doet, soldaten die de Senaat passeren bij het aanstellen van een keizer, of een commandant die tegen de wil van zijn bevelhebber aanvalt. Het kan ook gaan om een volksmassa die de vrije hand gekregen heeft en een bejaarde filosofe lyncht of, in een ander geval, pogroms tegen christenen op touw zet. Het is in zulke situaties trouwens ook moeilijk om ἀθευτεῖν positief te interpreteren. Daartegenover staat dat het ook gebruikt kan worden met als subject God of één van de drie Personen in de Drie-eenheid.

Maar laten we eerst een aantal teksten onder de loep nemen

³⁷ Dus vertalingen zoals *meester zijn, optreden als meester, regeren, heersen*. Vergelijk de eerste betekenis bij Baldwin: *to rule, to reign sovereignly*.

³⁸ a.w., p. 54.

³⁹ Grudem 2012, p. 318.

⁴⁰ Vergelijk het 'heersen' in de oude Gereformeerde Kerkorde art. 83.

6. Ἀϋθεντεῖν in de teksten.

Het voert te ver om alle 78 teksten die Baldwin aanvoert, met daarin in totaal 82 keer een vorm van ἀϋθεντεῖν, te bespreken.⁴¹ Ik heb een keuze gemaakt, met vooral teksten die niet bij voorbaat al een negatieve sfeer uitademen. Zo komen in de eerste plaats teksten aan de orde waarin God of een Persoon in de Drie-eenheid subject is bij authentein. Geen christen zal immers in dat geval dat werkwoord als negatief bedoeld willen interpreteren. Maar wel wordt duidelijk dat het om een ander soort gezag gaat dan dat van een ambtsdrager. Bovendien wordt duidelijk dat wie de ondergeschiktheid van de Zoon verkondigt, in de vroege kerk tot het kamp van de semi-arianen gerekend zou zijn. In een aantal andere teksten gaat het over authentein in huis en in de kerk. Wordt authentein daar als gewenst gezien? Tenslotte wordt nog een viertal teksten besproken die chronologisch dicht in de buurt van Paulus' tijd komen.

a. Teksten waarin (een Persoon in) de Drie-eenheid subject is.

Als er één is van wie met recht en reden gezegd kan worden dat Hij 'meester' is, of 'heer', en dat Hij volledig soeverein regeert en zijn gezag en macht aan niemand anders heeft te danken en tegenover niemand enige verantwoording schuldig is, is dat de Drie-enige God zelf. Om die soevereine macht uit te drukken gebruikten de kerkvaders soms het werkwoord ἀϋθεντεῖν.⁴²

Terecht noemt Baldwin als eerste betekenis "to rule, to reign sovereignly", 'heersen, soeverein regeren'. In een tekst van Chrysostomos⁴³, die hij in zijn overzicht bij deze betekenis noemt, vertaalt hij echter met 'exercising authority', maar legt niet uit waarom dat dit keer een betere vertaling zou zijn dan 'sovereignly reigning'.⁴⁴ Niet iedereen die gezag uitoefent, regeert soeverein. Chrysostomos benadrukt het soeverein optreden van de Geest, naar aanleiding van 1 Korintiërs 12:11 en 6. Deze deelt zijn gaven uit zoals Hij wil, niet zoals hem wordt opgedragen: καθὼς βούλεται, οὐ καθὼς προστάττεται. Hij doet dat ἀϋθεντοῦν, οὐκ ἀϋθεντία ὑποκείμενον, als *Meester optredend/soeverein regerend, niet aan (andermans) 'meesterschap/autoriteit' onderworpen*.

Bij betekenis 2 ("to control, to dominate") noemt hij een tekst van Chrysostomos, waarin het gaat over de reiniging van de melaatse in Mattheüs 8:1-4.⁴⁵ Om de ondergeschiktheid van de

⁴¹ Baldwin geeft een kort overzicht van de betekenissen op pagina 73. In de appendix (pp 272-274) somt hij eerst bij elke betekenis in dat overzicht de teksten op waarin hij die betekenis gevonden heeft. Daarna volgen de teksten met vertaling. Grudem (a.w. pp. 675-702) geeft niet de Griekse teksten, maar neemt alle vertalingen van Baldwin zonder meer over.

⁴² Opvallend is dat (semi-)arianen het uitsluitend van de Vader of God gebruiken, maar dat de orthodoxe kerkvaders met dit woord juist willen benadrukken dat de Zoon en de Geest dezelfde autoriteit hebben als de Vader.

⁴³ Uit *De Sancta Pentecosta*. MPG 50, kolom 464, r. 35, waar Chrysostomos 1 Kor. 12:11 citeert: Καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· Ταῦτα πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. Καθὼς βούλεται, φησὶν, οὐ καθὼς προστάττεται· διαιροῦν, οὐ διαιροῦμενον· ἀϋθεντοῦν, οὐκ ἀϋθεντία ὑποκείμενον. Τὴν γὰρ αὐτὴν ἐξουσίαν, ἥνπερ ἐμαρτύρησε τῷ Πατρὶ, ταύτην καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι ἀνατίθησιν ὁ Παῦλος. In de laatste zin benadrukt Chrysostomos dus dat Paulus aan de Geest dezelfde autoriteit toeschrijft als aan de Vader: "Want precies dezelfde macht (exousia) waarvan Paulus t.a.v. de Vader getuigd heeft, schrijft hij ook toe aan de Geest." De vertaling van Baldwin van deze zin laat niet veel van de strekking ervan over: "For where Paul bears witness to the Father of his own authority, he attributes it even to the Holy Spirit. Baldwin a.w., p. 282.

⁴⁴ Zoals eerder opgemerkt ziet Baldwin "to exercise authority" blijkens zijn overzicht op p. 272 als een variant op zowel "to rule, to reign sovereignly" als op "to control, to dominate" en de variant daarop "to compel".

⁴⁵ *In illud: Quando ipsi subiciet omnia*, ed. S. Haidacher in "Drei unedierte Chrysostomos-Texte einer Baseler Handschrift", *Zeitschrift für Katholische Theologie* 31, 1907, pp. 159-160. (Baldwin a.w., pp. 272 en 289.) Het laatste gedeelte ervan luidt (P. 160, rr. 20-27: "...θελήματι τῷ ἐμῷ ἐπιγράφεις τὴν εὐεργεσίαν, ἐκ τοῦ θελήματος μου κομίζου τὴν σωτηρίαν. Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρῖσαι· θέλω, καθαρῖσθητι. Μὴ ἔσθηκε τοῖς αἰρετικοῖς τῆς ἀσεβείας ὄρος; Ὁρᾷς, ὅτι λόγῳ ὑπόκειται, ἐξ οἰκείου δὲ θελήματος ἀϋθεντεῖ; Ταῦτα

Zoon te bewijzen halen heretici Jezus' eigen woorden aan: "Ik ben niet gekomen om mijn wil te doen, maar de wil van Hem die mij gezond heeft." Als je in die lijn denkt, zo zegt Chrysostomos, had Jezus op de vraag van de melaatse: "Als U wilt, kunt U mij reinigen" niet mogen zeggen: "Ik wil het, word rein", maar: "Mijn Vader wil het." Maar Jezus beloont het oprechte geloof van de melaatse: "*Je schrijft de weldaad toe aan mijn wil, ontvang dan ook de redding op grond van mijn wil.*" Daarmee handelt Hij niet in strijd met wat Hij zelf gezegd heeft: de wil van de Zoon is niet afgescheiden van de wil van de Vader.

Baldwin vertaalt de zin "Μὴ ἔστηκε τοῖς αἰρετικοῖς τῆς ἀσεβείας ὄρος;" (Is er voor de heretici dan geen grens aan de goddeloosheid?⁴⁶) ten onrechte met "do not stand with the factious at the borders of the impiouesnes". De zin "ἔξ οἰκείου δὲ θελήματος αὐθεντεῖ" (Hij regeert/treedt op als meester op grond van zijn eigen wil) wordt bij Baldwin "but for the members of the Household (vertaling van ἔξ οἰκείου?), he rules the will".⁴⁷ Waarom hij onder het kopje "to control, to dominate" toch kiest voor de vertaling "rules", legt hij niet uit.

Bij betekenis 2a (to compel, to influence someone/something, dwingen, beïnvloeden) noemt Baldwin een passage bij Athanasius, waarin verwezen wordt naar een paar teksten uit Handelingen waar over het werk van de Geest gesproken wordt.⁴⁸ Athanasius: "En wederom (zegt) de Geest: 'Zonder voor mij Paulus en Barnabas af voor het werk waartoe Ik hen geroepen heb.' Leer dus de kracht van de Drieheid kennen: de Vader geeft de wet, de Zoon beveelt, *de Geest regeert/treedt op als Meester.*"⁴⁹ Baldwin vertaalt αὐθεντεῖ hier met 'sovereignly compels'. De betekenis van 'to compel' omschrijft hij als "het streven naar het uitoefenen van gezag en/of het mogelijk verwerven van het vermogen om gezag/control uit te oefenen."⁵⁰ Hij maakt echter niet duidelijk waarom deze vertaling hier beter zou passen dan '(soeverein) regeren'. De Geest 'streeft niet naar' maar geeft bevel: "Zonder voor mij af!" Baldwin voegt de bepaling 'sovereignly' toe. Kennelijk voldoet ook volgens hem 'to compel' alleen niet. Maar wat is 'soeverein dwingen'?

Baldwin citeert ook twee passages uit een aan Chrysostomos toegeschreven werk waarin de auteur het optreden van Jezus bij de opwekking van Lazarus en dat van Elia bij de zoon van de weduwe in Sarepta vergelijkt.⁵¹ Jezus is de Meester (Δεσπότης) die regeert (αὐθεντεῖ). Hij roept Lazarus naar buiten, zoals een heer een slaaf beveelt.⁵² Elia wekt op als een slaaf: hij smeekt God om de jongen weer het leven te geven.⁵³

δὲ ὅταν εἴπω, οὐκ ἀπεσχονισμένον εἰσάγω τοῦ υἱοῦ τὸ θέλημα τοῦ πατρικοῦ θελήματος." ("Je schrijft de weldaad toe aan mijn wil, ontvang dan ook de redding op grond van mijn wil." *'Heer, indien U wilt, kunt U mij reinigen. 'Ik wil het, word gereinigd!'* Is er voor de heretici dan geen grens aan de goddeloosheid? Zie je dat Hij aan het woord onderworpen is, maar dat Hij op grond van zijn eigen wil regeert? Maar wanneer ik dat zeg, voer ik de wil van de Zoon niet in als afgescheiden van de wil van de Vader.)

⁴⁶ Chrysostomos noemt dus de dwaling van de heretici goddeloosheid.

⁴⁷ Ten onrechte vertaalt Baldwin ἔστηκε (indicativus) met een gebiedende wijs en (de nominativus singularis) ὄρος met "at the borders". Ἐξ οἰκείου δὲ θελήματος moet op een zelfde manier geïnterpreteerd worden als twee regels daarvoor ἐκ τοῦ θελήματος μου. Wat zijn Griekse tekst betreft: r2. καλίσαν moet zijn καὶ γνησίαν, r.5 καταίσθητι moet zijn καθάρισθητι. Welke zin Baldwins vertalingen af en toe hebben, ontgaat mij.

⁴⁸ Uit Testimonia e Scriptura (de communi essentia Patris et Filii et Spiritus Sancti), Baldwin a.w. 281. Het betreft Hand. 13:2 en 4.

⁴⁹ Καὶ πάλιν τὸ Πνεῦμα τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀγίοις· "Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτοῦς." Μάθε οὖν τὴν δύναμιν τῆς Τριάδος. Ὁ Πατὴρ νομοθετεῖ, ὁ Υἱὸς κελεύει, τὸ Πνεῦμα αὐθεντεῖ."

⁵⁰ "to seek to exercise authority and/or possibly gain the ability to exercise authority/control", a.w. p.74

⁵¹ In Martham, Mariam et Lazarum, MPG 61, kolom 706, rr. 11-20 en rr. 57-62, Baldwin a.w. 287-288.

⁵² "ὡς δεσπότης δοῦλον κελεύει", kolom 706, r. 42.

⁵³ Het kader van de tekst is de verdediging van de Drie-eenheid, de Trias, nu tegenover de Joden.

Baldwin vertaalt in de eerste tekst⁵⁴ ἀϋθεντεῖν met *to reign*, regeren, een passende vertaling. In de tweede tekst vertaalt hij "τίς οὗτος ὁ ἀϋθεντῶν;" met "Who is this one compelling?". Maar hij geeft geen verklaring waarom *to compel* hier, een halve kolom verder en in een zelfde context, een betere vertaling zou zijn. Er lijkt dus sprake te zijn van willekeur. In beide gevallen gaat het om Jezus die als Meester optreedt en regeert, te vergelijken met een meester die zijn slaaf beveelt. ἀϋθεντεῖν is kennelijk een geschikt woord om het gezaghebbend optreden van een meester ten opzichte van zijn slaven aan te duiden. Maar zo'n optreden past in de verste verten niet bij een ambtsdrager in de kerk.

Bij de betekenis 2d (to grant authorization, autoriseren, bekrachtigen) noemt Baldwin een tekst van Athanasius⁵⁵, waarin deze een uitspraak van de semi-ariaanse kettters citeert: "Wij stellen de Zoon niet op één lijn met de Vader maar als ondergeschikt aan de Vader." Let wel, dit zeggen dus de heretici.⁵⁶ Daarbij verwijzen zij naar Genesis 19:24: "Toen liet de HERE zwavel en vuur op Sodom en Gomorra regenen, van de HERE uit de hemel." De uitleg van de heretici is dat Hij niet naar Sodom afdaalde zonder de wil van de Vader en niet van zichzelf regende maar van de Heer, *daar natuurlijk de Vader regeerde*. In het Grieks staat hier het participium van authentein in een genitivus absolutus. Baldwin neemt de vertaling van Parker⁵⁷ over "the Father authorizing it". Ook hier past 'regeren' echter prima. De heretici gebruiken de term authentein dus om de autoriteit die de Vader zelfs over de Zoon heeft aan te duiden. Zo'n autoriteit past niet bij een ambtsdrager. Bovendien blijkt opnieuw, dat zij die tegenwoordig de ondergeschiktheid van de Zoon verdedigen zich in het gezelschap van de heretici bevinden.

Betekenis 3 van Baldwin, "to act independently, onafhankelijk optreden", ligt vrij dicht bij 'meester zijn'. Er komt in uit dat authentès begint met 'aut-' , zelf. Het gaat dus in de richting van 'eigen meester zijn'.

⁵⁴ Kolom 706, rr. 16-20 (in de zin ervoor gaat het over Elia en de opwekking van de zoon van de weduwe.) Ταῦτα μέντοι διὰ τὴν προρηθείσαν* τοῦ Λαζάρου νεκρογερασίαν, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀντιλογίαν, ὅτι ἄλλως Δεσπότης ἀϋθεντεῖ, καὶ ἄλλως δοῦλος ἐγείρει. Ἡλίας ἤγειρε νεκρὸν ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠϋθεύτησεν. "Deze dingen echter (zijn gezegd) vanwege de hiervoor genoemde opwekking van Lazarus en de tegenspraak van de Joden; omdat op de ene manier een Meester regeert/meester is, en op een andere manier een dienaar opwekt. Elia wekte wel een dode op maar toch regeerde hij niet/trad hij niet op als meester." Baldwin vertaalt het laatste deel met: "...because another Lord *reigns* and another servant raises the dead. Elijah raised the dead, but nevertheless he did not *reign*." Ten onrechte vertaalt hij het bijwoord ἄλλως met het bijvoeglijke 'another'.

*MPG: προῤᷞρηθείσαν.

⁵⁵ De Synodis Arimini in Italia et Seleucia in Isauria, MPG 26, 737D: Εἴ τις ἀκούων Κύριον τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Ἰὺν Κύριον, καὶ Κύριον τὸν Πατέρα καὶ τὸν Ἰὺν, ἐπεὶ Κύριος ἐκ Κυρίου, δύο λέγει Θεοὺς, ἀναθήμα ἔστω. Οὐ γὰρ συντάσσομεν Ἰὺν τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὑποταγμένον τῷ Πατρὶ. Οὐτε γὰρ κατήλθεν ἐπὶ Σόδομα ἄνευ βουλῆς τοῦ Πατρὸς οὔτε ἔβρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀλλὰ παρὰ Κυρίου, ἀϋθεντοῦντος δηλαδὴ τοῦ Πατρὸς· οὔτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει λέγοντος τοῦ Πατρὸς· *Κάθου ἐκ δεξιῶν μου*. "Als iemand zegt, als hij hoort dat de Vader Heer is, en dat de Zoon Heer is, en dat de Vader en de Zoon Heer is, omdat het "Heer uit Heer" is, (als iemand zegt) dat er twee goden zijn, dan zij hij 'anathema'. Want wij stellen de Zoon niet op één lijn met de Vader, maar (beschouwen Hem) als ondergeschikt aan de Vader. Want noch daalde Hij af naar Sodom zonder de wil van de Vader, noch regende Hij van zichzelf, maar van de Heer, daar natuurlijk de Vader regeerde; noch zit Hij van zichzelf ter rechterzijde, maar Hij hoort de Vader zeggen: "Zet U aan mijn rechterzijde"."

⁵⁶ Baldwin schrijft deze uitspraak ten onrechte aan Athanasius zelf toe, a.w. p. 75. Onjuist is zijn vertaling van de titel "The synod of the Arians in Italy and Seleucia of Isauria." (a.w. p. 280). Het gaat om de synodes te Ariminum (tegenwoordig Rimini) in Italië en te Seleucia in Isaurië.

⁵⁷ J.H. Parker, *Selected Treatises of S. Athanasius, Archbishop of Alexandria, in Controversy with the Arians*. Oxford, 1842.

Baldwin noemt daarbij een paar teksten van Chrysostomos. In de eerste gaat het over de opwekking van Lazarus.⁵⁸ Jezus bidt daarbij tot de Vader, omdat Hij wil laten zien dat Hij niet alles "eigenmachtig, ὡς αὐθεντῶν", deed, maar maakt daarbij gelijk duidelijk dat Hij niet minder is dan zijn Vader. Baldwin neemt hier de vertaling over⁵⁹ "acted by His own power".

In een andere tekst gaat Chrysostomos in op de woorden van Jezus: "Ik zal deze tempel in drie dagen doen herrijzen", Johannes 2:19.⁶⁰ Deze woorden snijden Arius de pas af. Want Jezus zegt niet dat de Vader zal doen herrijzen, maar dat Hij dat zelf zal doen: "Ik regeer door mijzelf zonder dat Ik onder bevel sta (ἐγὼ δι' ἑμαυτοῦ αὐθεντῶ οὐ κελευόμενος)." Baldwins vertaling "I exercise my own authority" past. De passage is opnieuw anti-ariaans.⁶¹

Betekenis 3a van Baldwin luidt: "to assume authority over". Dat is bij hem een variant op "to act independently".⁶² Daarbij noemt hij een tekst van Chrysostomos over de reiniging van de melaatse, Mattheus 8:1-4.⁶³ Daar vertaalt hij echter met "take charge!", "neem de leiding". Gezien de context lijkt dit een wat zwakke vertaling, tenzij hij αὐθέντισον stilzwijgend heeft opgevat als vorm van αὐθεντίζω.⁶⁴ De melaatse roept Jezus op om op te treden met de goddelijke autoriteit die Hij heeft. Zowel in Baldwins weergave van de tekst als in zijn vertaling komt dat echter niet tot zijn recht.

Baldwin noemt bij deze passage namelijk de Migne tekst als bron, maar wijkt op een belangrijk punt daarvan af, zonder aan te geven waarom. Waar Migne namelijk 'νεύματι' (νεῦμα, wenk, als uitdrukking van een wil of bevel) heeft, noteert Baldwin 'πνεύματι', en

⁵⁸ In Matthaëum, MPG 57, 239, 50 vv. Διὰ τοῦτο ὁ μυρίουσ νεκροῦσ ἐγείρας λόγῳ μόνῳ, ἠνίκα τὸν Λάζαρον ἐκάλει, καὶ εὐχὴν προσέθηκεν· εἶτα, ἵνα μὴ τοῦτο ἐλάττονα αὐτὸν δείξῃ τοῦ γεγεννηκότος, διορθοῦμενος τὴν ὑπόνοιαν, ἐπήγαγεν, ὅτι Ταῦτα εἶπον διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιστάτᾳ ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας. Καὶ οὔτε πάντα ὡς αὐθεντῶν ἐργάζεται, ἵνα τὴν ἐκείνων ἀσθενεῖαν διορθώσῃται· οὔτε πάντα εὐχόμενος ποιεῖ, ἵνα μὴ τοῖσ μετὰ ταῦτα καταλίπη πονηρᾶσ ὑποψίας ὑπόθεσιν, ὡς ἀσθενῶν καὶ ἀδυνατῶσ ἔχων· ἀλλὰ μίγνυσι ταῦτα ἐκείνοισ, κάκεινα τούτοισ. "Daarom voegde Hij die ontelbare doden met een enkel woord had opgewekt, toen Hij Lazarus riep, ook een gebed toe. Vervolgens, opdat dat Hem niet minder zou doen lijken dan Degene die Hem voorbracht, voegde Hij, dat idee corrigerend, toe: "Dit zei Ik vanwege de schare die om me heen staat, opdat zij geloven dat U mij gezonden hebt". Hij doet niet alles op eigen gezag, om hun zwakheid te corrigeren, en Hij doet niet alles biddend, om niet voor de lateren een voorwendsel voor een verkeerde gedachte achter te laten, alsof Hij zwak was en het vermogen miste; maar Hij mengt het ene met het andere en het andere met het ene."

⁵⁹ J.H. Parker, *The Homilies of S. John Chrysostom on the Gospel of st. Matthew*. Oxford, 1843. Baldwin a.w. 284, waar hij in de Griekse tekst een complete regel overslaat.

⁶⁰ In Pascham, Baldwin a.w. 288. "Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραισ ἐγερῶ αὐτόν." Οὐκ εἶπεν ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Πατήρ, ἵνα μὴ Ἄρειοσ ἐπιπηδήσῃ τῷ λόγῳ, ἀλλ'· Ἐγὼ ἐγερῶ αὐτόν· ἐγὼ δι' ἑμαυτοῦ αὐθεντῶ οὐ κελευόμενοσ. (...)

⁶¹ Bij Baldwin wordt dit niet duidelijk, doordat hij Ἄρειοσ (= Arius) vertaalt als een vocativus van Ares: "...in order that you, Ares, do not...".

⁶² a.w. p. 73.

⁶³ In lacum Genesareth et in Sanctum Petrum Apostolum, MPG 64, 52, 15: Τί οὖν ὁ κακοδόξων ἔλεγχοσ λεπρόσ; Κύριε, ἐὰν θέλῃσ, δύνασαι με καθαρῖσαι. Οὐ λέγω, παρακάλεσον, ἀλλ' αὐθέντισον· οὐ λέγω, πρόσευξαι, ἀλλ'· ἴασαι. Ἰδίον γὰρ Θεοῦ ἰδίῳ θελήματι θεραπεῖν, οὐχὶ δὲ ἀλλοτρίῳ νεύματι. Κύριε, ἐὰν θέλῃσ, δύνασαι με καθαρῖσαι. Ἡκουσα γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντοσ· Ὁ Θεόσ ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν. Vertaling: "Wat nu (zegt) de melaatse, die de verkeerd denkenden weerlegt: "Heer, indien Gij wilt, kunt Gij mij reinigen. Ik zeg niet 'verzoek/spoor aan', maar 'treed op als meester' (Migne: "Cum auctoritate iube") ; ik zeg niet 'bid', maar 'genees'. Want het is God eigen krachtens zijn eigen wil te genezen, en niet op bevel van een ander. Heer, indien Gij wilt, kunt Gij mij reinigen. Want ik heb de profeet horen zeggen: "Onze God doet in de hemel en op aarde al wat Hij wil." (Ps. 135:6) De tekst is te vinden bij Baldwin a.w. p. 288.

⁶⁴ αὐθέντισον' is zoals het er staat geen vorm van αὐθεντεῖν maar van αὐθεντίζειν (LSJ = "take in hand", Chantraine: "prendre en main, commander à"). Het kan een verschrijving zijn voor αὐθέντησον, mogelijk ten gevolge van iotacisme. Anders zou het inderdaad hier iets betekenen als 'neem ter hand', 'geef bevel!'

vertaalt het ook met "spirit". Het Griekse woord ἀλλοτρίος vertaalt hij ten onrechte met 'een andere'. En zo komt hij tot de vertaling: "To heal his own by God's own will, but not by another spirit". De strekking van deze vertaling ontgaat mij.⁶⁵

Wat Chrysostomos wil zeggen, is duidelijk: de Zoon is God, zoals ook de Vader God is. De melaatse wordt geprezen omdat hij een beroep doet op de wil van Jezus: "Indien Gij wilt..." Daarmee erkent hij Jezus als God, die krachtens zijn eigen wil kan zeggen: "Ik wil het, word rein." Het handelen volgens eigen wil is God eigen. Daarmee onderstreept de auteur dat ook Christus God is.

De laatste tekst die in dit verband (teksten met God of één van de Personen van de Drieheid als subject) nog genoemd moet worden is van Eusebius.⁶⁶ Daar wordt van de allerhoogste God gezegd dat Hij "τῆς κρίσεως ἀύθεντεῖ". God is Meester over het oordeel. Het aspect van 'doener zijn' lijkt hier ook in beeld te komen: de Heer over het oordeel vel't het oordeel. Baldwin rangschikt dit geval onder het kopje "be primarily responsible for" en vertaalt met "is the administrator of judgment".

Tenslotte nog een tekst met een wat andere benadering, uit een aan Chrysostomos toegeschreven preek over Psalm 94 (bij ons 95). De auteur beschrijft daarin hoe Adam zich tegenover Eva beklagt, omdat zij hem misleid heeft met de belofte dat hem de ogen zouden opengaan en hij als God zou zijn, kennende goed en kwaad. Adam zegt dan: "Ik ben verblind, ik zie niet. Het kwade heb ik gedaan, het goede is verdwenen. Als de zonnestraal lijd ik, *ik regeer niet/ben geen meester zoals God.*"⁶⁷ 'Als God zijn' betekende voor Adam kennelijk 'ἀύθεντεῖν', 'zelf meester zijn'.

De eerste conclusie uit deze teksten is, dat ἀύθεντεῖν gebruikt kan worden om het onbeperkte gezag van Vader, Zoon en Geest aan te duiden. Dit doet veronderstellen dat het bij ἀύθεντεῖν om een ander gezag gaat dan dat van een ambtsdrager in de gemeente. Een tweede is dat heretici van ariane snit dit woord gebruikten om de opperheerschappij van de Vader aan te duiden. Orthodoxe kerkvaders onderstrepen er de gelijkheid in autoriteit van de drie Personen mee.

b. Αύθεντεῖν in huis

Naar aanleiding van Kolossenzen 3:18-19 richt Chrysostomos zich in een preek tot de man: "*Gedraag je dus niet, omdat je vrouw nu eenmaal ondergeschikt is, als authentès/meester.*"⁶⁸ Baldwin neemt met instemming de vertaling van Parker over: "act the despot", de despoot spelen.⁶⁹ In dit unieke geval zou volgens hem Chrysostomos het 'uitoefenen van alleenheerschappij' hebben getransformeerd in 'de tiran uithangen'. Het zou de enige keer zijn dat authentèin ondubbelzinnig de negatieve betekenis van 'tiranniseren' heeft. Maar verder dan de beweringen dat hier sprake is van "unique usage", waarin Chrysostomos "apparently" de

⁶⁵Vergelijk de vertaling bij de Migne tekst: "Proprium enim Dei est sua voluntate sanare, non alieno nutu." In de laatste regels van de tekst vertaalt Baldwin ἠκουσα als een 3e persoon enkelvoud en verbindt hij πάντα met τῇ γῆ "all earth".⁶⁵ Eerder in de tekst vertaalt hij de zin "Τί οὖν κακοδόξων ἔλεγχος λεπρός met "why the infamous reproach of the leper"; κακοδόξων congrueert echter niet met ἔλεγχος en λεπρός is niet een genitivus maar een nominativus. Cf. Migne: "Quid igitur leprosus ille, qui prave sentientes omnes refutabat?"

⁶⁶ Eusebius, *Vita Constantini*, te vinden bij Baldwin a.w. p. 279-280.

⁶⁷ Chrysostomos, Hom. in Ps. 94, MPG55, 614-615: 'Ετυφλώθη, οὐ βλέπω. Τὸ κακὸν ἐποίησα, τὸ καλὸν ἀπεπήδησεν. Ὡσπερ ἡ ἀκτίς μοχθῶ, οὐχ ὡς Θεὸς ἀύθεντῶ. Het is niet duidelijk wat lijden als de "(zonne)straal" (Migne: radius) betekent; misschien iets als 'losgeraakt van mijn oorsprong'.

⁶⁸ "Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ ὑποτέτακται ἡ γυνή, ἀύθενται". In Epistulam ad Colossenses, MPG 62, kolom 366.

⁶⁹ Zie Baldwin a.w., p. 286.

betekenis " exercise sole authority, " getransformeerd zou hebben naar "play the tyrant" komt zijn argumentatie niet. Daarmee voldoet hij niet aan de door hem zelf geformuleerde eis dat de noodzaak van zo'n afwijkende betekenis moet worden aangetoond.⁷⁰ De context vereist die afwijkende betekenis echter niet. Voor een stabiel huwelijk is het nodig, aldus Chrysostomus, dat man en vrouw beide hun aandeel leveren: de man moet zijn vrouw liefhebben, de vrouw moet hem gehoorzaam zijn. Als ze dat doen zullen ze elkaar tot het goede stimuleren: de man zal zijn vrouw des te meer liefhebben, de vrouw zal graag gehoorzamen. Een man moet daarom niet als ἀυθέρτης, als meester optreden.⁷¹ Chrysostomus: "*Gedraag je* dus niet, omdat je vrouw nu eenmaal ondergeschikt is, *als authentès/meester*; en wees jij niet opgeblazen omdat je man van je houdt. De liefde van de man moet de vrouw niet trots maken, en laat het ondergeschikt zijn van de vrouw de man niet opgeblazen maken.⁷² Hij heeft haar om die reden aan jou ondergeschikt gemaakt, opdat zij des te meer bemind wordt. En Hij heeft daarom gemaakt dat jij, vrouw, bemind wordt opdat je zonder ergernis het ondergeschikt zijn verdraagt." De tegenstelling is niet tiranniseren tegenover vriendelijk regeren, maar optreden als meester, voortdurend laten merken dat jij de baas bent, tegenover liefhebben.

Kijk vanuit deze tekst nog eens naar de gangbare exegese van 1 Timoteüs 2:12-13, dat de verwijzing naar de volgorde bij de schepping zou betekenen dat de man geroepen is om in de kerk wel te 'authentèin'. Als in huis het authentèin door mannen over vrouwen als niet gewenst wordt gezien, zou Paulus dan echt willen zeggen dat dat in de kerk juist wel de bedoeling is? Trouwens, als authentèin, "to exercise sole authority", zoals Baldwin in dit geval de betekenis omschrijft, de pregnante betekenis van 'tiranniseren, de tiran uithangen' zou kunnen hebben⁷³, zet dat een dubbele streep onder het feit dat het een vorm van gezag inhoudt, die in de kerk niet thuis hoort en bij ambtsdragers niet past. De gemeente is bovendien niet aan de ambtsdragers ondergeschikt gemaakt, al wordt van de gemeenteleden wel gevraagd zich te schikken onder hun ambtsdragers.

c. Αυθεντείν in de kerk

Een paar keer wordt authentèin in een kerkelijke situatie gebruikt zonder negatieve connotaties. De eerste keer is dat in een brief van Basilius (ca 370 A.D.) waarin hij de bisschop van Rome vraagt om een bepaalde situatie te onderzoeken en zijn mening te geven en daartoe een gezantschap te sturen, en als het lastig is om dat op grond van een gemeenschappelijk synodaal besluit te doen, dan maar op eigen gezag te handelen (αυτὸν αυθεντησαι περι τὸ πρᾶγμα).⁷⁴ De Loeb vertaling "to exercise full authority" lijkt nogal zwaar aangezet.⁷⁵ Het gaat meer om 'op basis van de autoriteit die zijn positie met zich meebrengt zelf op te treden'. Twee andere voorbeelden zijn uit brieven aan bisschop Leo I van Rome waarin die gevraagd wordt om 'als meester op te treden', d.w.z. zijn gezag te verlenen aan besluiten van het concilie van Chalcedon (451 A.D.).⁷⁶ Baldwins vertaling "granting authorization" is hiervan een goede interpretatie. Er is geen sprake van een negatieve connotatie, maar de groeiende autoriteit van de bisschop van Rome wordt door protestanten bepaald niet positief beoordeeld en is een heel andere dan die van een doodgewone ouderling of predikant.

Een volgend voorbeeld is te vinden in een papyrus tekst uit de 6e of 7e eeuw A.D., dus heel wat later.⁷⁷ De vermoedelijke situatie is dat een kerkelijke autoriteit aan een (hoger

⁷⁰ Baldwin, a.w. p. 75. De door hem genoemde betekenis 'alleenheerschappij uitoefenen' ("exercise sole authority") ontbreekt overigens in zijn overzicht van betekenissen.

⁷¹ Wettelijk had hij daartoe het volste recht.

⁷² De zin waarin dit staat ontbreekt in de door Baldwin opgenomen vertaling.

⁷³ Baldwin, a.w. p. 75.

⁷⁴ Basilius, *Epistulae*. MPG 32, 432A. Bij Baldwin, die de Loeb tekst en vertaling gebruikt, a.w. p. 282.

⁷⁵ a.w. 282

⁷⁶ Marcianus Imperator, *Epistulae ad Leonem*, MPL 54,900ff. en: Pulcheria Imp., *Epistula ad Leonem I*. In *Concilium universale Chalcedonense anno 451*, ed. E. Schwartz. Te vinden bij Baldwin, p. 292.

⁷⁷ Papyrus BGU 103. Bij Baldwin, die de vertaling van J.R. Werner citeert, p. 277-278.

geplaatste?) collega laat weten het op prijs te stellen als die de leiding neemt bij de oplossing van een of ander familie probleem. Of het hier zonder meer positief is op te vatten⁷⁸, is de vraag. De situatie heeft iets weg van 'regel jij dat even', niet op basis van bevoegdheid maar omdat die collega op basis van zijn positie dat wel kan. Maar anderzijds waren bisschoppen in die tijd vaak degenen die ook het wereldlijk gezag uitoefenden.

Zonder meer negatief wordt het gebruikt van een bisschop die op eigen gezag optredend (ἀϋθεντήσας, authentèsas, participium van de aoristus), in strijd met het kerkelijk recht (ἀκανονίστως, akanonistoos, op niet canonieke wijze) de door een andere bisschop wettig afgezette Eutyches weer in de gemeenschap van de kerk had opgenomen.

Bij een werkwoord als authentèin, dat de situatie van 'een authentèis zijn' aanduidt, geeft de aoristus vaak het begin van die situatie aan. Vergelijk bijvoorbeeld βασιλεύω, 'ik ben koning' en ἐβασίλευσα, 'ik werd koning'.⁷⁹ Men spreekt dan van een *ingressieve* aoristus.

In de teksten met authentèin komen we vrij vaak de mededeling tegen dat iemand, vaak een hooggeplaatste, of een groep een bepaalde handeling uitvoert ἀϋθεντήσας / ἀϋθεντήσαντες, d.w.z. nadat ze zich gezag/macht daartoe hadden toegeëigend. Ze zijn 'meester' geworden, maar lang niet altijd op wettige wijze. Hun handelingen gaan dan ook vaak over de grenzen heen van het terrein waarvoor iemands wettige autoriteit geldt, en zijn in veel gevallen niet positief te waarderen. Het betreft bijvoorbeeld gouverneurs die iemand laten doden, legers die buiten de senaat om een nieuwe keizer aanstellen, of een groepering binnen een kerk die een eigen bisschop aanstelt.

Instructief is de manier waarop enkele kerkvaders de term ἀϋθεντεῖν gebruiken in hun commentaar bij enkele teksten uit Handelingen. Zij gebruiken het als er sprake is van een situatie waarin een beslissing genomen moet worden over een verandering of vernieuwing waarvoor geen rechtstreekse opdracht van de Heer bestaat en een legitimatie nodig is.

Zo komen we het tegen in een preek van Johannes Chrysostomos (345-407), naar aanleiding van Handelingen 1:15: "En in die dagen stond Petrus op onder de broeders...".⁸⁰ Het gaat over de vervulling van de lege plaats van Judas. In de context benadrukt Chrysostomos de bescheidenheid van Petrus, die niet zei dat elf apostelen ook wel voldoende waren. Er moet er weer één bij komen. Petrus is zelf tot deze conclusie gekomen, op grond van uitspraken van de Schrift. Vervolgens neemt hij initiatief (πρῶτος) en geeft met gezag leiding bij deze zaak. Chrysostomos: "Πρῶτος τοῦ πράγματος ἀϋθεντεῖ." Toch gaat hij daarmee niet zijn boekje te buiten, "aangezien allen aan hem waren toevertrouwd. Want tot hem had Christus gezegd: "En gij, als gij eenmaal tot bekering gekomen zijt, versterk dan uw broederen, "...ἅτε αὐτὸς πάντας ἐγχειρισθείς. Πρὸς γὰρ τοῦτον εἶπεν ὁ Χριστός: Καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου."⁸¹ Hij handelt in lijn met deze opdracht.

Vervolgens een drietal teksten van Ammonius Presbyter Alexandrinus (5e eeuw)⁸², afkomstig uit diens commentaar op Handelingen. Diens werkwijze is dat hij een tekst citeert en er vervolgens commentaar bij geeft, vaak ingeleid met "opgemerkt moet worden".⁸³ In deze drie fragmenten blijkt dat volgens Ammonius niemand in de kerk moet willen *authentèin*, 'optreden als meester, meester zijn', dat wil in dit verband zeggen eigenmachtig beslissingen nemen over vernieuwingen wat betreft het geloof, die ook voor anderen gaan gelden.

⁷⁸ Verg. Baldwin, a.w. 75

⁷⁹ Baldwin mist in zijn beschouwing over 'usurp authority' dit punt, a.w. p. 75

⁸⁰ Johannes Chrysostomos, In Acta Apostolorum, MPG 60, 37.13 vv: Πρῶτος τοῦ πράγματος ἀϋθεντεῖ, ἅτε αὐτὸς πάντας ἐγχειρισθείς. Πρὸς γὰρ τοῦτον εἶπεν ὁ Χριστός: Καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. (Luc. 22:32)

⁸¹ Luc. 22:32.

⁸² Uit Commentariorum in Vetus et Novum Testamentum Fragmenta, MPG 85, 1537 B; Baldwin, a.w. 293-294.

⁸³ σημειωτέον, sèmeiooteon. Migne "notandum est".

De eerste van deze drie teksten gaat over Handelingen 10:19: "En met luide stem vroegen zij of Simon, bijgenaamd Petrus, daar verblijf hield. En terwijl Petrus nog nadacht over het gezicht, zei de Geest".⁸⁴

Hierbij merkt Ammonius op "dat als het over het geloof gaat, niemand voor zichzelf *meester mag zijn* en vernieuwingen invoeren".⁸⁵ Niemand mag 'αὐθεντεῖν'. Dat gaat hier dus in de richting van 'eigenmachtig/zelfstandig een besluit nemen', namelijk om een bestaande geloofspraktijk te veranderen.⁸⁶ Zelfs Petrus had voor zoiets eerst een aansporing van de Geest nodig, zelfs meer dan één.⁸⁷ In het vervolg zegt Ammonius: "Er is dus ook een goddelijke aansporing (θεία προτροπή) nodig bij zaken die in strijd met de regel (παρὰ κανόνα) lijken te zijn, zoals ook hierboven bij de doop door Philippus is aangetekend, van wie ik zei dat hij als diaken niet zonder noodzaak mocht dopen." Een vernieuwing op het gebied van de geloofspraktijk mag niemand zomaar op eigen gezag invoeren.

De twee andere teksten van Ammonius horen inhoudelijk bij elkaar.⁸⁸ Ze hebben betrekking op Handelingen 15, de controverse over het wel of niet besnijden van christenen uit de heidenen. In de eerste tekst, naar aanleiding van vers 2, tekent Ammonius aan, dat, al ging het bij besnijden om een zeer geringe ingreep in het lichaam van de man, de discipelen in Antiochië wisten van het 'geen tittel of iota'. Vergelijk Mattheus 5:18. Daarom 'ἔδειλίσαν αὐθεντήσαι, *deinsden ze ervoor terug om 'als meesters op te treden'*, dat wil zeggen 'zich autoriteit toe te eigenen'⁸⁹, namelijk om eigenmachtig een besluit te nemen in zake een geloofspraktijk, en daarom stuurden ze een gezantschap om de kwestie aan de apostelen en oudsten in Jeruzalem voor te leggen..

Deze tekst is hier en daar lastig te vertalen. Over daarbij te maken keuzes valt te twisten. Baldwins vertaling vertoont echter een aantal duidelijke onjuistheden. Het belangrijkste deel van de tekst luidt: "Ἡδείσαν ὅτι ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία τοῦ νόμου πνευματικῆς ἔγμεν ἐμφάσεως· καὶ ἐδειλίσαν οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ μαθηταὶ αὐθεντήσαι· ἀλλὰ τοσοῦτον ἐφρόντιζον καὶ τῶν δοκούντων ψιλῶν εἶναι ζητημάτων, ὅτι δὴ οἱ μὲν ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀπέστειλαν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον..." Hetgeen je als volgt zou kunnen vertalen: "Want ze wisten dat "één iota of één tittel van de wet" (dat wil hier dus zeggen "elke tittel en iota", Ammonius verwijst naar Matth. 5:18) vol was van geestelijke betekenis; en de leerlingen in Antiochië *deinsden ervoor terug om zichzelf autoriteit toe te eigenen*; maar ze maakten zo zeer ernst ook met de vraagstukken die onbeduidend schenen te zijn, dat de mensen vanuit Antiochië Barnabas en Paulus stuurden..." . Baldwin vertaalt: "For it was necessary that one jot and one tittle of the spiritual law be fulfilled. The disciples of Antioch *exercised authority*. But they considered such things - even the evaluation of nakedness - to be the subject of inquiry. For just so they sent Barnabas and Paul..." (cursivering van Baldwin).⁹⁰ Baldwin ziet ἦδεισαν (= zij wisten) kennelijk aan voor een vorm van δεῖ (=het is nodig). Vervolgens verbindt hij het vrouwelijke πνευματικῆς met het mannelijke νόμου, in plaats van met ἐμφάσεως, dat in zijn vertaling overigens niet is terug te vinden; 'be fulfilled' moet zijn 'was vol van'. Het ziet er naar uit dat hij τοσοῦτον vertaalt met "such things". "Even the evaluation of nakedness" is kennelijk de vertaling voor τῶν δοκούντων ψιλῶν; wat evaluatie van naaktheid trouwens moet inhouden is mij niet duidelijk. De genitivi zijn afhankelijk van ἐφρόντιζον.

⁸⁴ Commentariorum in Vetus et Novum Testamentum Fragmenta, MPG 85, 1537B: "Σημειωτέον ὅτι οὐ δεῖ τινα ἑαυτῷ αὐθεντεῖν καὶ καινοτομίας εἰσάγειν ἐν τῇ πίστει· ὅπου μετὰ ὀπτασίαν ὁ Πέτρος τοσοῦτον διηπόρει, ὥστε καὶ Πνεῦμα αὐτὸν προτρέψασθαι" : "Opgemerkt moet worden dat niemand voor zichzelf *meester mag zijn* en vernieuwingen mag invoeren op het gebied van het geloof. Zoals Petrus na het gezicht zo zeer niet wist wat te doen, dat ook de Heilige Geest hem een aansporing gaf."

⁸⁵ Baldwins vertaling voor οὐ δεῖ τινα ἑαυτῷ (αὐθεντεῖν), "it is not necessary for one (to act independently by himself)", mist naar mijn mening het punt; "καινοτομίας εἰσάγειν" is eerder "vernieuwingen invoeren" dan "to lead into innovations in the faith".

⁸⁶ Vergelijk het 'heersen' in artikel 83 K.O., en het 'overheersen' in de nieuwe K.O. artikel A2.2.

⁸⁷ Anders dan Baldwin heeft genoteerd, heeft de MPG niet 'προστρέψασθαι' ("turn his ear to") maar 'προτρέψασθαι' = aansporen, hetgeen ook een betere zin geeft.

⁸⁸ Commentariorum in Vetus et Novum Testamentum Fragmenta, MPG 85, 1549 A en 1552 A

⁸⁹ Ook hier kan de aoristus opgevat worden als ingressivus: zich een gezag aanmeten dat men nog niet had.

⁹⁰ *Women in the Church*, p. 294.

Het zinnetje "The disciples of Antioch exercised authority" verdient extra aandacht. Baldwin geeft namelijk aan dat hij de Griekse tekst van Migne overneemt. Maar bij deze zin wijkt hij daar sterk vanaf, zonder dit te vermelden of te verantwoorden en baseert vervolgens zijn vertaling op de veranderde tekst. Hij laat namelijk de woorden *καὶ ἐδειλίασαν* (en zij deinsden ervoor terug) weg, om vervolgens de infinitivus *αὐθεντῆσαι* als een persoonsvorm te vertalen: "The disciples of Antioch exercised authority" i.p.v. "de discipelen in Antiochië deinsden ervoor terug *to exercise authority*". Daarmee laat hij de tekst het tegenovergestelde beweren van wat er staat, en worden de lezers misleid⁹¹. Daarbij moet dan nog bedacht worden dat hij deze tekst in zijn overzicht opneemt bij de teksten die de betekenis 'to rule, to reign sovereignly' moeten demonstreren. "Exercised authority" heeft hier dus de smaak van 'reigned sovereignly'. En dit dus allemaal in "the most thorough study ever done".⁹²

In de laatste tekst⁹³, n.a.v. de woorden uit Hand. 15:25: "ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδόν", 'het heeft ons, nadat we het eens geworden waren, goedgegacht / we hebben eendrachtig besloten', merkt Ammonius op dat niet alleen Petrus en Jacobus het niet waagden (*οὐκ ἐτόλμησαν*, vergelijk het *ἐδειλίασαν* uit de vorige tekst) buiten de gemeente om (*δίχα πάσης τῆς ἐκκλησίας*) een leeruitspraak te doen (*δογματίσαι*), hoewel ze het een goede zaak vonden, maar dat ook 'allen tezamen zich geen autoriteit hadden toegeëigend' (*οὐτε πάντες ἠθέλητησαν*, opnieuw een aoristus), als ze niet ervan overtuigd waren geweest dat dit de bedoeling van de Geest was. Daarom verwijzen ze in hun brief allereerst naar de autoriteit (*αὐθεντεία*) van de Geest: "het scheen de Geest en ons goed toe".⁹⁴ Geheel in lijn met de vorige tekst duidt het door authentiek uitgedrukte 'meester zijn, regeren' hier dus op het zich aanmeten van gezag, namelijk om zelfstandig een bindend besluit te nemen. Zelfs allen tezamen zouden ze dat niet gedaan hebben, als ze niet ervan overtuigd waren dat ook de Geest het zo wilde. Zijn *αὐθεντεία* is hun legitimatie.

Baldwins vertaling telt weer een aantal onjuistheden.⁹⁵ Verder vertaalt hij *αὐθεντεῖν* dit keer met 'compel'. Hoewel Ammonius het in drie op elkaar lijkende situaties, met steeds ongeveer dezelfde strekking gebruikt, komt Baldwin dus met drie geheel verschillende vertalingen. Hij maakt niet duidelijk waarom dat nodig is. Niet uitgaan van het feit dat *αὐθεντεῖν* 'een *αὐθέντης* zijn' betekent, leidt dus opnieuw tot een zekere willekeur. Zijn opmerking dat Ammonius het gebruikt voor de apostelen die brieven schrijven die gehoorzaamheid

⁹¹ Het ziet er naar uit dat dit het geval is bij Cynthia Westfall, THE MEANING OF *αὐθεντέω* IN 1 TIMOTHY 2.12. *Journal of Greco-Roman Christianity and Judaism*, 10 (2014), p. 159.

⁹² Grudem 2012, p. 307.

⁹³ *Ἐδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδόν*. Σημειωτέον ὅτι οὐτε Ἰάκωβος οὐτε Πέτρος ἐτόλμησαν, καίτοι κρίναντες αὐτὸ καλὸν εἶναι, δίχα πάσης τῆς ἐκκλησίας δογματίσαι τὰ περὶ τῆς περιτομῆς· ὅπουγε οὐτε πάντες ἠθέλητησαν, εἰ μὴ ἐπέισθησαν ὅτι τοῦτο δοκεῖ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· οὐ καὶ προέταξαν τὴν αὐθεντεῖαν ἐν τῇ ἐπιστολῇ εἰπόντες "ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν", Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου. Vertaling: "wij hebben eenstemmig besloten": Aangetekend moet worden dat noch Jacobus noch Petrus, hoewel ze oordeelden dat het goed was, het niet waagden buiten de hele gemeente om een leeruitspraak te doen over de zaken betreffende de besnijdenis, zoals ze ook niet allen tezamen gezaghebbend waren opgetreden, als ze niet overtuigd waren geweest dat dit ook de mening van de Geest was; Diens gezag hebben ze in de brief dan ook voorop gezet, met de woorden: "Het heeft de Heilige Geest en ons goed gedacht", (Barnabas en Paulus, mannen die hun leven over hebben gehad voor de naam van de Heer.)

⁹⁴ Hand. 15:28. Migne lijkt in de tekst en vertaling de woorden 'Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ' op te vatten als appositie bij ἡμῖν. Het is echter logischer dat ἡμῖν terugslaat op het subject van *προέταξαν*, dus de daarvoor genoemde πάντες. In de tekst van Handelingen zelf verwijst 'ons' naar de apostelen en oudsten, vers 23. Met de woorden "Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου" geeft Ammonius een nieuw citaat, Hand. 15:25b-26, dat hij vervolgens van commentaar voorziet "τηλικούτοι ἦσαν οὗτοι, ὅτι ἐμαρτυρήθησαν ὑπὸ τῶν μαθητῶν μεγάλοι εἶναι."

⁹⁵ Hij heeft niet in de gaten dat "Ἐδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδόν" citaat is uit Handelingen 15:25, vertaalt 'Σημειωτέον' ('One must note...') als vocativus van de eigenaam *Sêmeioteios* (hoewel de uitgang dan niet klopt) en doet alsof de zin ὅτι ἐτόλμησαν afhangt van "Ἐδοξεν, en behandelt het participium 'κρίναντες' als een infinitivus die zou afhangen van 'ἐτόλμησαν': "neither James nor Peter was audacious tot judge it to be good". De woorden οὗ tot en met *αὐθεντεῖαν* vertaalt hij foutief met 'They determined this authority'.

afdwingen⁹⁶, is in strijd met de tekst en met zijn eigen vertaling "neither did all compel others". Niet de apostelen zijn subject bij ἠθύντησαν, maar πάντες, dat kennelijk terugwijst naar πάσης τῆς ἐκκλησίας, en er hoort een ontkenning bij: οὔτε πάντες ἠθύντησαν. Het 'others' is in de vertaling toegevoegd.⁹⁷ Evenmin is er in deze tekst sprake van een "clearly positive example" (zie noot 96): net als in de andere twee teksten van Ammonius is αὐθεντεῖν op zich iets dat men wil of moet vermijden.

Het is duidelijk dat Ammonius αὐθεντεῖν ziet als iets dat niet thuishoort in de kerk. Als er sprake is van een niet eerder voorgekomen situatie, waarin een ingrijpend besluit moet worden genomen of een ingrijpende verandering doorgevoerd, mag niemand op eigen gezag optreden. Op een of andere manier moet er sprake zijn van legitimatie, doordat de Geest een bijzondere aansporing geeft of omdat men er gezamenlijk van overtuigd is dat het de wil van de Geest is. Als Paulus dus in 1 Timoteüs 2:12 zegt dat hij vrouwen *niet toestaat* (dat is wat anders dan dat hij ze 'niet aanstelt') om te αὐθεντεῖν over mannen, dan zegt hij daarmee dat hun de legitimatie voor een dergelijk eigenmachtig optreden ontbreekt. In de erop volgende verzen maakt hij duidelijk dat de door vrouwen aangevoerde legitimatie niet deugt.

d. Contemporaine teksten

Er zijn slechts een paar teksten uit min of meer de zelfde tijd als waarin Paulus schreef. Maar deze zijn wel van belang om een idee te krijgen van wat voor autoriteit het bij αὐθεντέω gaat. Als eerste een fragment uit de *Rhetorica* van de epicureïsche filosoof Philodemus uit de eerste eeuw v.C., gevonden in Herculaneum in de Villa dei Papiri, en behoorlijk beschadigd.⁹⁸ In dit fragment onderstreept Philodemus het verschil tussen retoren en filosofen, omdat de eersten "*veel belangrijke mensen grote schade berokkenen en over 'de dingen die met enorme begeerten worden nagejaagd'*"⁹⁹ *telkens in de clinch liggen met de meest bekende personen (τοὺς ἐπιφανεστάτους), en met heersende heren (αὐθεντοῦσιν ἄναξιν¹⁰⁰) over dergelijke zaken*

⁹⁶ op pagina 74 a.w. ("Ammonius uses it of the apostles, who write letters that compel obedience. These are clearly positive examples.")

⁹⁷ Baldwin laat ook in zijn vertaling in het overzicht op p. 273 ("all did compel others") de ontkenning weg. Wie niet de tekst met vertaling nagaat, waar Baldwin "neither" heeft, wordt op het verkeerde been gezet.

⁹⁸ Een reconstructie is uitgegeven door S. Sudhaus, *Philodemi Volumina Rhetorica*, Leipzig 1896, Vol. 2, blz. 133: 'Ἄλλ' εἰ δεῖ τάληθῆ καὶ γινόμενα λέγειν, οἱ ῥήτορες καὶ μεγάλα βλάπτουσι πολλοὺς καὶ μεγάλους καὶ περὶ τῶν „δεινοῖς ἔρωσι τοξευομένων" πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους ἐκάστοτε διαμάχονται καὶ „σὺν αὐθεντοῦσιν ἄναξιν" ὑπὲρ τῶν ὁμοίων ὡσαύτως. "Ὅσπερ οὖν ἐχθίστους ἑαυτοῖς ἀποτελοῦσι τοῖς ἐπιτηδεύμασι, οἷς τυγχάνουσιν ῥήτορες ἀπαντῶντες, οὕτω φιλόσοφοι ἐκ κακῶν μεταστήσαντες χαιρεστάτους τοὺς πολιτευομένους οὐκ ἐχθροὺς ἀλλὰ φίλους ἔχουσιν. (...) τοὺς δὲ τοῖς σεμνῶς βιοῦσιν ἐχθρεύοντες ἀρὰ γε οὐκ ἀνάγκη καὶ ποιηροὺς εἶναι καὶ παρεχομένους, ὅτι τοιοῦτοι, καὶ διὰ τοῦτο μισσομένους οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων μόνον ἀλλὰ καὶ θεῶν. Vertaling: Maar als het nodig is de waarheid te vertellen over wat er echt gebeurt ('de ware en gebeurende dingen'), de retoren berokkenen veel belangrijke mensen grote schade en over 'de dingen die met enorme begeerten worden nagejaagd' liggen zij telkens in de clinch met de meest bekende personen, en met *heersende heren* over dergelijke zaken evenzo. Zoals nu retoren door hun gedragingen allen die ze tegenkomen tot bittere vijanden voor zich maken, zo hebben filosofen, doordat ze slechte mensen veranderen in zeer aangename, degenen die als burger actief optreden niet tot vijanden maar tot vrienden. (...) ; is het dan niet onvermijdelijk dat zij die een vijand zijn van hen die waardig leven ook slecht zijn en problemen gevend, omdat zij zo zijn, en dat ze daarom niet alleen door mensen maar ook door de goden gehaat worden?" (Bij Baldwin de tekst t/m ὡσαύτως op p. 275.)

⁹⁹ Een verwijzing naar een fragment uit een werk van Euripides: "De alleenheerschappij wordt van alle kanten nagejaagd met enorme begeerte" (ἡ γὰρ τυραννὶς πάντοθεν τοξέεται δεινοῖς ἔρωσιν). Zie S. Sudhaus, *Philodemi Volumina Rhetorica* 2, (Leipzig, 1896) p. 133, noot op r. 10..

¹⁰⁰ Het tweede deel van αὐθεντοῦσιν is een coniectuur. Ook mogelijk is αὐθένταισιν, hetgeen dan naar alle waarschijnlijkheid de betekenis 'moordenaars', dus 'moordende heren' zou hebben. Ook αὐθεντοῦσιν zou hier 'moordend' kunnen betekenen. "ἄναξιν" is een coniectuur voor ἄν. In de reconstructie van Sudhaus klinkt „σὺν αὐθεντοῦσιν ἄναξιν" als de tweede helft van een dactylische hexameter, en is dus mogelijk ook een citaat uit een vroeger dichtwerk. Maar het blijft giswerk.

evenzo". Baldwin geeft bij deze tekst geen vertaling maar de parafrase, of liever de samenvatting van H.H. Hubbell: "To tell the truth the rhetors do a great deal of harm to many people, and incur the enmity of powerful rulers, whereas philosophers gain the friendship of public men by helping them out of their trouble. Ought we not to consider that men who incur the enmity of *those in authority* (cursivering van Baldwin) are villains, and hated by gods and men."¹⁰¹ Baldwin ziet kennelijk over het hoofd dat deze samenvatting ook het gedeelte van de tekst omvat dat na het door hem opgenomen stukje Grieks komt. Mogelijk dat hij daardoor de woorden 'those in authority' als de weergave van ἀθροιστῶν ἀναξίτων ziet. Ten onrechte, want het zijn de 'powerful rulers' waarmee de rhetoren in strijd gewikkeld zijn. Die 'powerful rulers' zijn dus de weergave van ἀθροιστῶν ἀναξίτων.¹⁰² 'Those in authority' lijkt eerder te verwijzen naar de in het vervolg genoemde τοὺς πολιτευομένους, degenen die zich als actief burger gedragen en aan politiek doen om de polis goed te besturen.¹⁰³ Even verder worden deze de σεμνῶς βλοῦντες genoemd. Zij zijn de vrienden van de filosofen, omdat door toedoen van filosofen verkeerde mensen veranderen in zeer beschaafde lieden. De context geeft geen aanwijzing dat met die "powerful rulers" "officials" bedoeld worden die gezag hebben "by right of office", zoals Baldwin meent.¹⁰⁴ Overigens noemt hij deze tekst als voorbeeld bij de betekenis 'to rule, to reign sovereignly'. Maar 'sovereignly' is toch wat anders dan bij 'right of office'. Ambtsdragers echter regeren niet soeverein, zelfs niet bij 'right of office', en zijn ook geen 'powerful rulers'.

Vervolgens een tekst op papyrus uit 27. B.C.¹⁰⁵ Ook deze tekst is behoorlijk gehavend. Het gaat vermoedelijk om een brief waarin een zekere Tryphon uitleg geeft aan de geadresseerde, waarom hij als ἀθροιστῆς was opgetreden tegen iemand in zijn gezelschap, mogelijk een slaaf van de geadresseerde. Als het zijn eigen slaaf betrof, had hij een dergelijk uitleg niet hoeven geven. Baldwin zegt over deze tekst: "In BGU 1208 the influence the writer exercises on the boatman is viewed as achieving positive results and even the boatman gets his "full fare".¹⁰⁶ Als echter één ding duidelijk is in deze tekst, dan is het dat het *niet* de "boatman" Kalatytis was op wie de briefschrijver 'invloed had uitgeoefend'. De schrijver is als ἀθροιστῆς opgetreden tegen iemand die hij aanduidt met (πρός) αὐτόν. Deze moest zorgen dat Kalatytis zijn geld kreeg. Ook was er blijkens de erop volgende zin helemaal geen sprake van 'positive results':

¹⁰¹ H.H.Hubbell, "The Rhetorica of Philodemus," *Transactions of the Connecticut Academy of Arts and Sciences* 23 (1920): 306.

¹⁰² Cf. Payne, die verwijst naar Linda Belleville. In Philip B. Payne, *Man and Woman, One in Christ: an Exegetical and Theological Study of Paul's Letters*. Grand Rapids: Zondervan 2009, pp. 373. Het is goed mogelijk dat Hubbell ook de μεγάλους ἐπιφανιστάτους onder de 'powerful rulers' rekent.

¹⁰³ Vergelijk A. Rijksbaron e.a. *Beknopte syntaxis van het klassieke Grieks*, p. 77.

¹⁰⁴ a.w. p. 73: "Philodemus uses it of officials, that is, of those who have authority by right of office". Ook Philip Payne betwist de juistheid van deze interpretatie. Hij vermeldt als vertaling voor ἀθροιστῶν ἀναξίτων 'dominating masters', maar acht de vertaling 'murdering masters' ook mogelijk. Payne a.w. pp 371-373.

¹⁰⁵ Papyrus BGU.4.1208. Baldwin vermeldt alleen de eerste zin, a.w. p. 276. De tekst luidt: "κάμοῦ ἀθροιστηκότος πρὸς αὐτόν περιποιῆσαι Καλατύτει τῷ ναυτικῶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ φόρῳ ἐν τῇ ὥρᾳ ἐπεχώρησεν. τὴν δὲ μετὰ ταῦτα ἐξηκολουθηκυῖαν ὕβριν μεταπεμφθεὶς ὑπὸ ωοῦ (ὕπ' ἐμοῦ ?) ὁ Καλατύτις ἐξηγήσατο μοι ἀκεραίως." "En nadat ik me tegenover hem als meester had opgesteld, stemde hij toe om (geld) te verstrekken aan/te zorgen voor Kalatytis, de schipper, voor hetzelfde bedrag, binnen het uur. Nadat ik Kalatytis had laten komen, heeft die mij de brutale daad die daarop gevolgd is volledig verteld." Het is ook mogelijk om de infinitivus περιποιῆσαι te laten hangen van ἀθροιστηκότος, al lijkt mij dat minder waarschijnlijk. Ook de vertaling van περιποιῆσαι Καλατύτει is niet helemaal zeker: moet de aangesproken αὐτόν zorgen dat Kalatytis z'n veergeld krijgt of dat die, doordat hij z'n veergeld krijgt, de afspraak nakomt.

¹⁰⁶ a.w. p. 74.

Kalatytis maakt melding van een ὕβρις, een brutale daad. Opnieuw krijgen dus de lezers van Baldwin onjuiste informatie.¹⁰⁷

Baldwin neemt de vertaling "I exercised authority" over van George W. Knight III, die hem weer overgenomen zou hebben uit een brief van John R. Werner, vertaler bij Wycliffe. Payne stelt echter dat Knight die vertaling ten onrechte aan Werner toeschrijft. Volgens hem heeft Werner geschreven dat hij er met betekenissen als 'have authority' en 'domineer' niet uitkwam, maar wel met 'assume authority to oneself', d.w.z. zonder dat die autoriteit aan hem of iemand anders is gedelegeerd.¹⁰⁸ En even verder neemt Payne de opmerking van Werner over: "authenticity is authority that is taken upon oneself".¹⁰⁹ Dat past bij wat we tot nu toe steeds zagen: het gaat bij ἀϋθεντεῖν niet om een gezag dat aan iemand verleend is, maar om een gezag dat iemand van zichzelf heeft of zich eigenmachtig heeft toegeëigend.

In Baldwins vertaling "I exercised authority over him and he consented...." komt niet uit dat er geen sprake is van een persoonsvorm maar van een genitivus absolutus met een participium van het perfectum ἀϋθεντηκότος. Over het algemeen geeft het perfectum een toestand aan, meestal als resultaat van een voorafgaande actie. Maar ἀϋθεντέω geeft ook zelf al een toestand aan. De keuze van Trypho voor een perfectum, geeft mijns inziens aan dat hij zich bewust was niet de ἀϋθέντης van de man tegenover hem te zijn¹¹⁰, maar dat hij wel de positie van een ἀϋθέντης tegenover hem (πρὸς αὐτόν) had aangenomen. Als het optreden van de briefschrijver zondermeer als positief te beschouwen was, had hij het waarschijnlijk niet zo omstandig hoeven uitleggen.

Afgezien van het eerder genoemde scholion op Homerus waarin met ὁ ἀϋθεντῶν de oorspronkelijke spreker van een woord wordt aangeduid, zijn deze tekst en die van Philodemus de enige teksten met ἀϋθεντεῖν die - ook nog eens vrij kort - voorafgaan aan de tijd van Paulus. Ze zijn daarom van belang voor de interpretatie van ἀϋθεντεῖν in 1 Timoteüs 2:12.¹¹¹ Uitgaande van deze twee teksten kan hij daar op het oog hebben dat een vrouw niet als een meester tegen een slaaf, of als een ἀϋθεντῶν ἄναξ, een 'powerful ruler', tegen een man mag optreden. Hij wil niet dat zij 'soeverein regeert' over hem. Dit laat opnieuw zien dat de vraag of ἀϋθεντεῖν positief of negatief moet worden opgevat irrelevant is. Soeverein regeren kan wellicht als positief worden gezien. Maar geen mens, man of vrouw, mag in de kerk 'soeverein regeren'. En het zou een slechte zaak zijn als ambtsdragers of wie dan ook in de kerk als 'powerful rulers' zouden optreden.

De derde tekst is uit een astrologisch werk uit de tweede eeuw A.D.¹¹² Baldwin vermeldt deze tekst bij 'to control, to dominate'.¹¹³ Het gaat om het domineren van de ene planeet over twee

¹⁰⁷ Niettemin verwijst Köstenberger in 2017 in zijn *Commentary on 1-2 Timothy and Titus* (n. 327) met instemming naar de foutieve interpretatie van Baldwin van deze tekst en van de vorige van Philodemus, met de vermelding dat het gaat om de enige pre-Paulinische teksten met ἀϋθεντεῖν.

¹⁰⁸ "without that authority having been delegated to oneself or to anyone else." Payne a.w. p. 366. Payne zou van Werner een kopie van diens correspondentie met Knight hebben gekregen., p. 366-367, n. 28.

¹⁰⁹ Payne a.w. p.367.

¹¹⁰ Chrysostomos gebruikt, weliswaar enkele eeuwen later, in de eerder (pp. 8-9) besproken teksten uit *In Martham, Mariam et Lazarum* de term ἀϋθεντεῖν om het optreden van Jezus te typeren, die Lazarus beveelt naar buiten te komen "zoals een heer een slaaf beveelt", "ὡς δεσπότης δοῦλον κελεύει", MPG 61, kolom 706, r. 42.

¹¹¹ Zie ook hierboven n. 100.

¹¹² Claudius Ptolemaeus, *Tetrabiblos*, boek III, caput 13. (W.G. Waddell, ed. *Manetho* and F.E. Robbins, ed. *Ptolemy Tetrabiblos*, Loeb Classical Library (Londen 1964) blz. 338-340, te vinden op Perseus. De tekst bij Baldwin, a.w. p. 275, vertoont een paar storende onvolkomenheden. De tekst luidt: "Ὁ μὲν οὖν τοῦ Κρόνου ἀστὴρ μόνος τὴν οἰκοδεσποτείαν τῆς ψυχῆς λαβὼν καὶ ἀϋθεντήσας τοῦ τε Ἑρμοῦ καὶ τῆς σελήνης, ἐὰν μὲν ἐνδόξως ἔχη πρὸς τε τὸ κοσμικὸν καὶ τὰ κέντρα, ποιεῖ φιλοσωμάτων ἐναντίως δὲ καὶ ἀδόξως κείμενος ῥυπαρούς". "Als de ster van Kronos (= Saturnus) als enige de heerschappij over de ziel heeft genomen, en

andere. Wolters verwijst naar de parafraze van deze tekst bij Proclus (5e eeuw A.D.)¹¹⁴, die ἀθροτεῖν weergeeft met κατακρατεῖν.¹¹⁵ De vertalingen die het woordenboek bij dat woord geeft¹¹⁶, maken duidelijk waarom Paulus dit gedrag ongewenst vond. In het deel dat voorafgaat aan deze tekst worden de krachten van dominerende planeten beschreven als "vigorous and injurious to the subjects".¹¹⁷ Het heeft weinig zin om in zo'n astrologische context over positief of negatief te spreken. Maar ook deze tekst maakt duidelijk dat ἀθροτεῖν in de kerk niet past.

Tenslotte een lemma uit het Lexicon Atticum van Moeris Atticista, eveneens uit de tweede eeuw A.D.:

αὐτοδικεῖν, Ἀττικῶς. ἀθροτεῖν, Ἑλληνικῶς.

Wie goed Attisch wil schrijven, gebruikt αὐτοδικεῖν, omdat ἀθροτεῖν tot het meer volkse taaleigen behoort.¹¹⁸ Wolters geeft αὐτοδικεῖν weer met "'to have independent jurisdiction', that is, to be master in one's own sphere". Baldwin p. 274 schaaft het onder 'to exercise one's own jurisdiction' en vertaalt ook met 'to have independent jurisdiction'. In veel gevallen valt hiervan niets kwaads te zeggen. In Nederland mogen kerken volgens eigen regels rechtspreken. Maar kerkleden mogen niet αὐτοδικεῖν, ook ambtsdragers niet. Die zijn geen 'masters in their own sphere' met een 'independent jurisdiction'.

Geconcludeerd kan worden dat het ook in deze teksten bij ἀθροτεῖν om een soort autoriteit gaat die niet in de kerk thuishoort. Als Paulus een vrouw niet toestaat om te ἀθροτεῖν over mannen, heeft hij het dus niet over een positieve vorm van gezag die alleen vrouwen niet zouden mogen uitoefenen, maar mannen/ambtsdragers wel.

7. Conclusies

Aan het eind van zijn artikel benadrukt Baldwin nogmaals dat "the principle is evident (...) that it is language *use*, not etymology, which determines the meaning of words." Ook woorden als δεσπότης, ἐπιστάτης en ὑπηρέτης delen immers niet alle betekenissen van de ermee samenhangende werkwoorden (δεσποτέω enz.) door middel van de toevoeging "eenzijn". Echter, ook al worden wellicht niet alle betekenissen die zo'n zelfstandig naamwoord kan hebben in het ermee samenhangende werkwoord teruggevonden, en ook al kunnen bij het gebruik van het werkwoord zich betekenissen ontwikkelen die bij het zelfstandig naamwoord ontbreken, het evidente feit blijft dat de werkwoorden van die zelfstandige naamwoorden zijn afgeleid en daaraan in eerste instantie hun betekenis ontleen. De methode van Baldwin is daarom aanvechtbaar; bij hem is niet het feit dat ἀθροτεῖν in eerste instantie 'een ἀθροέτης = meester zijn' betekent, richtinggevend bij de keuze van een interpretatie/vertaling, maar zijn interpretaties/vertalingen bepalen uiteindelijk de grondbetekenis, die niet veel anders lijkt te zijn dan een soort grootste gemene deler van interpretaties. Zijn methode leidt tot willekeur bij de keuze van mogelijke vertalingen. Aan het rijtje vertalingen dat hij presenteert valt geen

meester is geworden over Hermes (Mercurius) en de maan, als hij een eervolle positie heeft met betrekking tot het kosmische en de hoeken, maakt hij (de mensen) liefhebbers van het lichaam etc.maar als hij de tegenovergestelde en oneervolle positie heeft, maakt hij ze smerig etc....."

¹¹³ a.w. pp 73 en 272,

¹¹⁴ Niet te verwarren met de kerkvader Proclus van Constantinopel.

¹¹⁵ Wolters a.w. p. 49 en 52.

¹¹⁶ Dat zijn 1. overheersend zijn, overwicht hebben *of* krijgen, het winnen, 2. beheersen, overwicht hebben over, meester worden, overwinnen. (Muller-Thiel-Den Boer, Beknopt Grieks-Nederlands Woordenboek)

¹¹⁷ Payne a.w. p. 381.

¹¹⁸ Vergelijk Wolters a.w. p. 49.

prescriptieve waarde toe te kennen. De vertaling "exercise authority" is bij hem niet eenduidig, maar kan net zo goed een uitwerking zijn van "to reign sovereignly" als van "to influence someone/something". Tenslotte blijken Baldwins vertalingen van de teksten regelmatig aantoonbaar onjuist zijn, en een paar keer ook gebaseerd op een zonder toelichting veranderde Griekse tekst. Al met al blijft er weinig grond over voor de gezaghebbende status van zijn bevindingen.

Een tweede belangrijke conclusie is, dat het door Baldwin aangedragen materiaal geen steun biedt voor de bewering dat ἀθροτεῖν vooral een positieve lading heeft en dat Paulus vrouwen elk uitoefenen van gezag in de kerk verbiedt. Het is beter om het hele dilemma 'positief of negatief' te laten varen en het begrip 'meester zijn' te zien als neutraal, al kan het makkelijk tot negatief te waarderen handelingen leiden.¹¹⁹ Dat 'meester zijn' duidt een vorm van gezag aan die niet past bij een ambtsdrager. Het is niet een vorm van gezag die Paulus niet aan vrouwen maar wel aan mannen zou toestaan.

Op grond van de teksten zou je de semantische inhoud van ἀθροτεῖν, 'meester zijn', kunnen omschrijven als het bezit en het gebruik van een zeggenschap en macht waardoor iemand op het gebied waar die macht gebruikt kan worden, kan optreden, of in ieder geval meent te kunnen optreden, zoals hij of zij wil, en zonder rekenschap af te hoeven leggen, kortom het autonoom gebruiken of kunnen gebruiken van macht.¹²⁰ Zelden of nooit komt in beeld aan wie of wat men zijn gezag en macht ontleent. Soms zijn die zaken inherent aan iemands status of positie. Dat geldt in de eerste plaats van de Allerhoogste. Van de bisschop van Rome wordt op een gegeven moment verwacht dat hij met autoriteit optreedt. Petrus handelt in opdracht van de Heer, Handelingen 1. Maar regelmatig gaat het ook om macht die iemand of een groep zichzelf heeft toegeëigend. Ammonius zag ἀθροτεῖν in de kerk als ongewenst: als er een richtinggevend besluit moest worden genomen over een geheel nieuwe ontwikkeling, was legitimatie van Bovenaf nodig. De term past daarom niet bij een gereformeerde ambtsdrager. Typerend voor diens gezag is dat hij niet namens zichzelf spreekt maar namens zijn Heer. Een dergelijke notie ontbreekt bij ἀθροτεῖν.

8. Gevolgen voor de uitleg van 1 Timoteüs 2:12.

De studie van Baldwin biedt geen basis voor een goede exegese. Niet alleen komen er te veel onjuistheden in voor, er worden ook geen houdbare redenen aangevoerd, waarom in 1 Timoteüs 2:12 bij ἀθροτεῖν niet zou kunnen worden uitgegaan van de gewone betekenis 'een ἀθένης zijn, meester zijn'. 'Heersen over' zou een passende vertaling zijn.

Voor de uitleg van deze tekst kunnen verder nog enkele gevolgtrekkingen gemaakt worden. De eerste is dat Paulus, als hij een vrouw niet toestaat om te ἀθροτεῖν over een man', het niet heeft over de vraag of vrouwen ambtsdrager mogen worden, maar over een vrouw (vrouwen?) die zelf meester wil(len) zijn. Dit sluit aan bij het gegeven dat Paulus niet zegt "ik stel geen vrouwen aan" of "je mag geen vrouwen aanstellen" maar "ik sta een vrouw niet toe als meester over een man op te treden". Het aanstellen van oudsten komt bovendien pas in 3:1 aan de orde.

In de tweede plaats kan het erop volgende vers 13 niet betekenen dat mannen wel zouden mogen ἀθροτεῖν in de kerk. Dat vers kan dus ook niet verwijzen naar een 'scheppingsorde' die mannen tot ἀθένης zou maken. Zo'n 'scheppingsorde' is in Genesis 1 en 2 ook niet te vinden.

¹¹⁹ Zie hierover ook het artikel over Köstenberger.

¹²⁰ Mede ontleend aan Cynthia L. Westfall, The Meaning of ἀθροτέω in 1 Timothy 2:12. *Journal of Greco-Roman Christianity and Judaism*, 10 (2014), p. 166-167.

Tenslotte kan ook nog worden vastgesteld dat om tot deze slotsom te komen een beroep op een 'nieuwe hermeneutiek' niet nodig is. Men moet misschien wel een lang gekoesterde interpretatie laten varen.

II. Het 'syntactisch patroon' van Köstenberger

A. Syntactisch patroon

1. In het kort

In *Women in the Church* volgt op het hoofdstuk van Baldwin over authentein een hoofdstuk van Andreas J. Köstenberger over het syntactisch patroon van 1 Timoteüs 2:12¹²¹. Eerdere studies hierover schieten in zijn ogen te kort. Ook nu is het niet mijn bedoeling om die eerdere studies te verdedigen. Maar ik hoop wel te laten zien dat ook de studie van Köstenberger niet de gezaghebbende status verdient die eraan wordt toegekend.

Köstenberger wil aantonen dat het syntactisch patroon van 1 Timoteüs 2:12 het onmogelijk maakt om ἀϋθεντεῖν in negatieve zin op te vatten, en zelfs dwingt om het als positief te beschouwen. Vergelijking met talrijke syntactische parallellen in het Nieuwe Testament en in andere Griekse literatuur zou duidelijk maken dat de woorden die door de Griekse ontkenning οὐδέ aan elkaar worden verbonden of allebei als positief beschouwd moeten worden, of allebei als negatief. Wanneer op zichzelf positieve activiteiten toch allebei verboden worden of het bestaan ervan wordt ontkend, dan is dat gevolg van omstandigheden of voorwaarden die in de context worden aangedragen¹²², door Köstenberger ook wel "contextual qualifiers" genoemd.¹²³ Aangezien volgens hem διδάσκειν in absolute zin¹²⁴ in het N.T. gebruikt wordt voor een activiteit die in en van zichzelf als positief gezien wordt, moet ook ἀϋθεντεῖν beschouwd worden als een activiteit die in en van zichzelf positief is. Als Paulus een negatieve kwalificatie had willen meegeven, zou hij ἑτεροδιδασκαλεῖν gebruikt hebben, of "contextual qualifiers" toegevoegd hebben om de inhoud te specificeren. Daarom moet ook ἀϋθεντεῖν in positieve zin opgevat worden en moet het vertaald worden met "*to have (or exercise) authority*" en niet met iets als 'domineren over'. Aldus Köstenberger.¹²⁵

2. Samenvatting van de kritiek

We zullen echter zien dat het "syntactical pattern" dat Köstenberger in vele teksten meent te kunnen aanwijzen, geen *syntactisch* patroon is maar slechts een weergave van de woordvolgorde. Hij gaat sowieso nergens op de syntaxis in. Van redekundige analyse is geen sprake. Van de ruim 50 parallelplaatsen uit het Nieuwe Testament vertoont er slechts één syntactische overeenkomst met 1 Timoteüs 2:12. De andere passen zelfs niet in het door Köstenberger zelf geformuleerde patroon. De 48 voorbeelden uit andere literatuur vertonen wel overeenkomst met 1 Timoteüs 2:12. Maar het belangrijkste punt is dat noch in die tekst noch in die 48 andere voorbeelden οὐδέ de infinitivi verbindt. Er is in 1 Timoteüs 2:12 sprake van een elliptische constructie, waarbij na οὐδέ het predikaat ἐπιτρέπω uit het eerste deel van de zin moet worden aangevuld. Daarmee valt de basis onder heel de theorie van Köstenberger weg.

¹²¹ Andreas J. Köstenberger, A Complex Sentence Structure in 1 Timothy 2:12. In: *Women in the Church*, pp 81-103. 1 Timoteüs 2:12 luidt: "Διδάσκειν δὲ γυναικὶ οὐκ ἐπιτρέπω οὐδὲ ἀϋθεντεῖν ἀνδρός, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ." Vertaling: "Maar onderwijzen sta ik een vrouw niet toe, en ook niet (sta ik haar toe) te heersen over een man, maar (ik wil) dat zij in rust is."

¹²² *Women in the Church*, p. 85.

¹²³ a.w., p. 90.

¹²⁴ Door Köstenberger gedefinieerd als "*unaccompanied by contextual qualifiers such as those denoting the content of someone's teaching*". a.w. p. 90.

¹²⁵ a.w., p. 91.

Köstenberger deelt de parallelplaatsen volgens twee patronen in, maar lijkt daarbij niet erg consequent te werk te gaan. Zijn bewering dat het werkwoord διδάσκειν een activiteit aanduidt die op zichzelf positief gewaardeerd wordt, blijkt ongegrond. Zijn stelling als geheel ook. In het vervolg zal ik deze kritiek onderbouwen.

3. "A Complex Sentence Structure in 1 Timothy 2:12"

De titel van het hoofdstuk van Köstenberger en de term 'syntactisch patroon' doen een grondige syntactische analyse verwachten. Deze ontbreekt echter. Vrijwel meteen formuleert Köstenberger wat hij het 'syntactisch patroon' van de zin uit 1 Timoteüs 2 noemt. Het ziet er als volgt uit:

- een ontkend verbum finitum ("ik sta niet toe", οὐκ ἐπιτρέπω)
- dat een (voorafgaande) infinitief regeert ("onderwijzen", διδάσκειν)
- die door de coördinerende conjunctie "οὐδέ"(of) verbonden is¹²⁶
- met een tweede infinitief ("gezag hebben", αὐθεντεῖν);
- deze zin wordt dan gecontrasteerd met het adversativum "ἀλλά" (maar)
- en nog een andere infinitivus ("zich rustig houden", εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ)¹²⁷

Geconstateerd kan worden dat de syntaxis van de tekst niet aan de orde komt. Nergens in zijn betoog benoemt Köstenberger de syntactische functies, zoals predikaat, subject, object etc. Het 'syntactisch patroon' is niet veel meer dan een weergave van de woordvolgorde, waarbij de woordsoorten benoemd worden, de woordvolgorde deels is gewijzigd, waardoor het meer lijkt of "οὐδέ" de twee infinitivi verbindt¹²⁸, en enkele belangrijke zinsdelen - de *vrouw* (γυναικί) en de *man* (ἀνδρός) - zijn weggelaten.

Vervolgens geeft Köstenberger het geheel ook in een formule weer:

(1) een ontkend verbum finitum + (2) een infinitivus + (3) 'οὐδέ' + infinitivus + (4) 'ἀλλά' + inf.¹²⁹

Als we deze formule weer invullen met Griekse woorden krijgen we het volgende:

(1) een ontkend verbum finitum	(2) een infinitivus	(3) 'οὐδέ' + infinitivus
οὐκ ἐπιτρέπω	διδάσκειν	οὐδὲ αὐθεντεῖν
I do not permit	to teach	or to have authority
ik sta niet toe	te onderwijzen	of gezag te hebben

Dat is dan wat er van de zin διδάσκειν δὲ γυναικὶ οὐκ ἐπιτρέπω οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός overblijft. Woorden zijn weggelaten, διδάσκειν is verhuisd en heeft definitief een plek gekregen achter het ontkende verbum finitum. Dit onderstreept het feit dat het slechts gaat om de woordvolgorde, niet om de syntaxis. De syntactische functies blijven geheel buiten beeld.

¹²⁶ Hier als vertaling van οὐδέ volstaan met "or" kan tot misverstand leiden; οὐδέ betekent 'en niet, ook niet, maar niet, zelfs niet'. Dezelfde, voor wie geen Grieks kent misleidende, onduidelijkheid in een interview met Köstenberger uit 2008: "The first word linked by the Greek coordinating conjunction *oude* ("or") is the word "teach, "*didaskain*", <https://www.thegospelcoalition.org/blogs/justin-taylor/interview-with-andreas-j-kostenberger-on/>

¹²⁷ a.w., p. 81

¹²⁸ Zijn argumentatie voor die wijziging (a.w. p. 81-82, n. 1) is niet erg overtuigend. In veel van de door hem hiervoor aangevoerde plaatsen verschilt de zinsopbouw nogal van die in 1 Tim. 2:12, waar de vooropplaatsing wel degelijk van belang is, namelijk om het contrast van διδάσκειν met μαθητεύειν in vers 11 te benadrukken. Zonder aanpassing van de volgorde heeft geen van de buiten-Bijbelse parallelplaatsen dezelfde woordvolgorde als 1 Tim. 2:12. Eentje komt wel iets meer in de buurt (p. 99, nr. 46) maar ook daarvan wijzigt Köstenberger de volgorde (p. 102), om bij zijn formule te passen.

¹²⁹ a.w., p. 82.

In deze formule hoort οὐ niet bij de infinitivus διδάσκειν, maar bij ἐπιτρέπω. Dit is terecht, maar ondergraaft Köstenbergers eigen betoog. Verder is 'οὐδέ' nu nog duidelijker dan in de eerste versie samengenomen met de tweede infinitivus, ten onrechte, zoals we zullen zien.¹³⁰

4. Οὐδέ en de syntaxis van 1 Timoteüs 2:12

Het belangrijkste bezwaar tegen het betoog van Köstenberger is namelijk dat in 1 Timoteüs 2:12 οὐδέ niet de infinitivi verbindt. Er is daar sprake van een zogenaamde *elliptische constructie*: na οὐδέ moet in gedachten opnieuw ἐπιτρέπω γυναικί worden aangevuld. Οὐδέ betekent niet 'of' maar 'en niet'.¹³¹ Paulus zegt: "Ik sta een vrouw niet toe te onderwijzen en (ik sta een vrouw) niet (toe) te heersen over een man." Syntactisch gezien is de eerste ontkenning (οὐκ) geen bepaling bij de infinitivus διδάσκειν maar bij ἐπιτρέπω. Evenzo is οὐδέ geen bepaling bij αὐθεντεῖν maar bij het aan te vullen ἐπιτρέπω. Als je οὐδέ zou verbinden met αὐθεντεῖν zou de gebruikelijke vertaling niet houdbaar zijn, maar zou men moeten vertalen met: "Ik sta een vrouw niet toe om te onderwijzen en niet te heersen over een man." Met andere woorden, ze moet van Paulus wél over hem heersen. Echter, het Grieks zou in zo'n situatie niet οὐδέ gebruiken maar μηδέ. Zie ter vergelijking 1 Timoteüs 1:3-4 waar Paulus Timoteüs aanspoort: "ἵνα παραγγείλης τισὶν μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις", "opdat je sommigen beveelt geen andere leer te brengen en zich niet bezig te houden met fabels en eindeloze geslachtsregisters." Hier zijn de ontkenningen wel een bepaling bij de infinitivi.¹³²

Verdere redekundige ontleding laat zien dat διδάσκειν en αὐθεντεῖν ἀνδρός object zijn bij οὐκ ἐπιτρέπω en οὐδέ (ἐπιτρέπω), antwoord gevend op de vraag wát het subject niet toestaat. Van de door Köstenberger buiten beschouwing gelaten woorden γυναικί en ἀνδρός is het eerste meewerkend voorwerp bij ἐπιτρέπω, en ἀνδρός genitivusobject bij αὐθεντεῖν. Beide woorden zijn dus zinsdelen met de belangrijke syntactische functie van aanvulling bij een werkwoord. Köstenberger legt niet uit waarom hij ze niet opneemt in het syntactisch patroon. Het weglaten ervan is echter een vorm van amputatie, waardoor de mededeling als geheel geweld wordt aangedaan. De apostel deelt immers niet mee dat hij 'onderwijzen' en 'heersen' niet toestaat, maar dat hij *een vrouw* niet toestaat te onderwijzen en dat hij haar ook niet toestaat *over een man* te heersen. Die twee zaken ziet hij als negatief.¹³³ Maar of de apostel *onderwijzen* en *heersen over* als "in en van zichzelf" positief of negatief te waarderen activiteiten ziet, is hier niet aan de orde. En we zullen nog zien dat *onderwijzen* in het Nieuwe Testament zowel in negatieve als in positieve zin voorkomt. Over mensen die in de kerk willen *heersen* is het nergens positief.

¹³⁰ Ik ben het met Köstenberger eens dat onderdeel (4) verder geen rol hoeft te spelen.

¹³¹ Zie noot 126.

¹³² Vergelijk ook Handelingen 4:18, 2 Thess. 2:2, 1 Tim. 6:17. Köstenberger (a.w. p. 83 en 87) lijkt het verschil met een tekst als 1 Tim. 2:12 niet op te merken.

¹³³ We gaan hier niet in op de verdere exegese van dit Schriftgedeelte, of Paulus hier een algemeen en tijdloos gebod geeft. Zie daarvoor *Zonen en Dochters Profeteren*, pp. 142-158, of *Ambtsdrager M/V*, hoofdstuk V.

B. Parallelplaatsen uit het Nieuwe Testament.

1. De teksten passen niet in de formule

Om zijn stelling te onderbouwen voert Köstenberger een groot aantal parallelplaatsen aan. Eerst bespreken we die uit het Nieuwe Testament.

Merkwaardigerwijs maar terecht merkt Köstenberger daarbij zelf op dat er, "strictly speaking", slechts in één geval sprake is van een echte parallel, namelijk Handelingen 16:21.¹³⁴ Maar, zegt hij, als je ook gevallen met andere verbale vormen dan infinitivi erbij betreft, die door οὐδέ worden verbonden, blijken er tweeënvijftig passages geïdentificeerd te kunnen worden.¹³⁵

Geen van deze passages passen echter in Köstenbergers eigen formule. Deze passages hebben veelal een opbouw als in het bekende 'ze zaaien niet en ze maaien niet', οὐ σπείρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν in Matt. 6:26. Daar horen οὐκ en οὐδέ bij twee gelijksoortige werkwoordsvormen. Van een parallel met 1 Timoteüs 2:12 zou pas sprake zijn als we daar iets lazen als "ἐπιτρέπω οὐ διδάσκειν οὐδὲ ἀθροῦν". Maar dat staat er niet: οὐ hoort bij ἐπιτρέπω. Er is dus helemaal geen sprake van ruim vijftig parallellen in het N.T.; alleen Handelingen 16:21 blijft over, waarover straks meer.

2. De indeling van de parallelplaatsen uit het N.T.

Köstenberger is bovendien niet consistent in de behandeling van zijn parallelplaatsen. Hij deelt die namelijk in op basis van twee patronen in het gebruik van οὐδέ¹³⁶:

- patroon 1: twee activiteiten of concepten die op zichzelf als positief beschouwd worden; maar de uitoefening ervan wordt verboden of het bestaan ervan ontkend ten gevolge van omstandigheden of voorwaarden die in de context worden aangevoerd, of
- patroon 2: twee activiteiten of concepten die als negatief beschouwd worden, waarvan dientengevolge de uitoefening wordt verboden of waarvan het bestaan ontkend wordt of vermeden moet worden.

Niet helemaal duidelijk is wat Köstenberger met 'activiteit' of 'concept' bedoelt. Het lijkt erop dat het om twee verschillende dingen gaat: bij 'activiteit' om een werkwoord alleen, bij 'concept' om een werkwoord met aanvullingen. Wellicht dat dit verklaart waarom we verschillende keren eenzelfde werkwoord zowel in de positieve als in de negatieve categorie tegenkomen. Maar we moeten niet vergeten dat hij wil aantonen dat het werkwoord ἀθροῦν zelf, zonder aanvullingen, als een "in en van zichzelf" positieve activiteit moet worden opgevat.

Zo duidt hij in zijn bespreking¹³⁷ van de enige echte parallel Handelingen 16:21 de infinitivi παραδέχασθαι en ποιεῖν aan als handelingen die op zichzelf geen negatieve connotaties hebben. Terecht, maar het heeft evenmin van zichzelf positieve connotaties: je kunt het goede doen, maar ook het kwade. De eigenaren zien het object ("gewoontes die wij als Romeinen niet mogen overnemen en doen") als iets kwaads. We zien hetzelfde ποιεῖν terug in de negatieve lijst in het citaat uit 1 Petrus 2:22: ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν. Dit keer voegt Köstenberger dus wel het object toe. Dus niet het *doen* 'op zich' wordt als negatief gezien en

¹³⁴ a.w. p 84.

¹³⁵ a.w. p. 85.

¹³⁶ a.w. p. 85

¹³⁷ a.w. p. 88.

dus ontkend, maar het *doen van zonde*. Köstenberger plaatst 2 Thessalonicenzen 3:7-8 (οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν) in de negatieve lijst, dus weer met object, maar Romeinen 14:21 bij de positieve categorie.¹³⁸ Van de handeling 'eten' valt echter op zich niets kwaads te zeggen. Van 'gegeven brood' trouwens ook niet. Wat Paulus bij de Thessalonicenzen vermeden heeft, is het *eten van gegeven brood*. Ook 'zich inspannen' (κοπιᾶν) krijgt een plaats in beide categorieën, positief en negatief.¹³⁹ In de negatieve lijst voegt hij namelijk de bepaling εἰς κενόν toe. Deze plaatsen zeggen daarom niets over de vraag of die werkwoorden 'op zich' als positief of negatief werden gezien. Niet consistent is ook dat hij ἵνα ἀπεισθῶ op pagina 86 in de positieve lijst plaatst (Col. 2:21), maar op pagina 101 in de negatieve lijst van buiten-Bijbelse parallelplaatsen.¹⁴⁰

Ook 1 Timoteüs 2:12 zelf krijgt merkwaardig genoeg ook een plek bij de parallelplaatsen, namelijk in de lijst met positieve voorbeelden, waarbij ἀυθεντεῖν is genoteerd met het object ἀνδρός. Maar betekent dat nu dat alleen het werkwoord 'heersen' in en van zichzelf" als positief wordt gezien, of 'heersen over een man'?"¹⁴¹ Anders gezegd, wat zijn in 1 Timoteüs 2:12 nu precies de "circumstances" en "conditions" waardoor het van zichzelf positief geachte ἀυθεντεῖν negatief wordt.

Met name in de lijst van parallelplaatsen van patroon 2, de negatieve lijst, voegt Köstenberger overigens regelmatig de 'circumstances' en 'conditions' toe, waardoor hij acties als negatief kan betitelen. Maar dat zegt niets over de werkwoorden op zich. Er is immers geen enkele reden om διέρχομαι (door iets gaan, een afstand afleggen, Joh. 4:15), δίδωμι (geven), προσέχω (aandacht geven), περιπατέω (wandelen), ἐλπίζω (hopen)¹⁴², τρέχω (lopen) en ποιέω (n.b. vergelijk Köstenberger over Hand. 16:21) te beschouwen als op zichzelf negatief te waarderen handelingen. Niettemin zet Köstenberger die allemaal onder het kopje negatief, hetgeen hij mogelijk maakt door er de aanvullingen (water putten, verderf zien, praatjes, slechtheid, rijkdom, tevergeefs, zonde) aan toe te voegen.¹⁴³ 'Water putten' en 'rijkdom' zijn trouwens 'in en van zichzelf' ook niet negatief te noemen. Het werkwoord διώκω in Lucas 17:23 rekent hij bij de op zichzelf positief te waarderen handelingen¹⁴⁴, terwijl het net zo goed 'achtervolgen' kan betekenen, Matt. 5:11, en dus niet zonder meer positief is te noemen. Wat uit dit alles valt te leren is, dat in veel gevallen niet te zeggen is of een werkwoord een "in en van zichzelf" een positief of negatief te waarderen activiteit aanduidt, maar dat zoiets wel mogelijk is van de combinatie van zo'n werkwoord met de erbij behorende aanvullingen als subject, object en bepalingen. Bovendien is zo'n waardeoordeel vaak subjectief. De vraag kan gesteld worden welke bewijskracht die indrukwekkende lijst parallellen nog heeft voor de stelling dat ἀυθεντεῖν op zich als positief moet worden beschouwd, als aan de indeling in positief en negatief de consistentie ontbreekt?

¹³⁸ ibidem

¹³⁹ a.w. pp. 85 en 87

¹⁴⁰ Daar laat hij in Grieks het object νεωτέρων weg, maar voegt dat (a revolution) in de vertaling wel toe.

¹⁴¹ In de 3e druk wil hij, volgens zijn eigen samenvatting, aantonen dat Paulus de activiteit ἀυθεντεῖν ἀνδρός in haar geheel als positief beschouwde. <https://static.crossway.org/excerpt/women-in-the-church/women-in-the-church-excerpt.pdf>. Zie hierboven p. 3. Hoe verhoudt zich echter die positieve waardering met de waarschuwingen van Jezus tegen het verlangen om gezag over anderen te hebben? Cf. Matt. 20, 25-28, Luc. 22, 24-27.

¹⁴² In 1 Tim. 6:17 staat ἡλικίαναι (perf. van ἐλπίζω, hopen) tegenover ὑψηλοφρονεῖν. De door dit laatste werkwoord aangeduide houding ('hoogmoedig zijn') zal over het algemeen negatief gewaardeerd worden, 'hopen' daarentegen vaak als positief. Maar 'je hoop gevestigd hebben op onzekere rijkdom', dat ziet Paulus niet als positief.

¹⁴³ a.w. pp 87-88. Het zijn stuk voor stuk demonstraties van de onmogelijkheid om dergelijke woorden te zien als 'in en van zichzelf' positief of negatief.

¹⁴⁴ a.w. p. 86.

De term 'contextual qualifier' wordt trouwens in de syntaxis niet gebruikt, omdat hij geen syntactische relatie tussen zinsdelen aanduidt. Köstenberger gebruikt die term niet op eenduidige wijze, doordat hij niet alleen de 'circumstances' en 'conditions' die in de context te vinden zijn ermee lijkt aan te duiden, maar ook zinsdelen die wel syntactisch met het betreffende werkwoord verbonden zijn.¹⁴⁵

Verder zijn bij lang niet alle teksten van patroon 1 in de context omstandigheden of voorwaarden te vinden waarom die activiteiten worden verboden of ontkend, zoals de omschrijving van patroon 1 zegt. Zo bijv. Matt. 6:26, waar geen enkele omstandigheid wordt aangevoerd waarom ontkend wordt dat vogels zaaien en maaïen.¹⁴⁶ Er wordt slechts vastgesteld dat zij niet zaaien of maaïen. Ook met ontkenning wordt over die twee activiteiten trouwens niets negatiefs gezegd, eerder het tegendeel: de vogels zijn een voorbeeld.

In de lijsten met parallelplaatsen zijn tenslotte niet alleen voorbeelden met οὐκ / οὐδέ maar ook met μή / μηδέ opgenomen, zonder enige rekenschap van het feit dat in het Grieks deze laatste ontkenningen in andere situaties gebruikt worden dan οὐκ / οὐδέ.¹⁴⁷

3. Handelingen 16:21

De enige werkelijke parallel uit het N.T. die Köstenberger noemt, is dus Handelingen 16:21.¹⁴⁸ De eigenaars van de waarzeggende slavin, die een bron van inkomsten waren kwijt geraakt, sleepten Paulus en Silas voor de stadsbestuurders van Philippi en stelden hen in een kwaad daglicht door hen ervan te beschuldigen dat zij de stad in verwarring brachten en "gewoontes verkondigden, waarvan het ons, Romeinen zijnde, niet is toegestaan die over te nemen en in praktijk te brengen."

Köstenberger behandelt deze tekst op een zelfde manier als die in Timoteüs. 'Overnemen' en 'in praktijk brengen' kunnen volgens hem op zichzelf als positief worden beschouwd. Dat deze activiteiten voor de inwoners van Philippi toch niet zijn toegestaan, "not lawful" zijn, zou te wijten zijn aan de omstandigheden die in de context worden aangeduid met "being Romans", "Romeinen zijnde".¹⁴⁹ Met andere woorden, 'overnemen' en 'in praktijk brengen' zijn normaal gesproken geoorloofde activiteiten, behalve als je een Romein bent, zoals de inwoners van Filippi. Hiermee geeft Köstenberger zelf een duidelijke demonstratie van de onhoudbaarheid van zijn redenering.

Ook in deze tekst verbindt οὐδέ niet de twee infinitivi maar is er sprake van een ellips. Volgens de eigenaren van de slavin is het hun niet toegestaan de door Paulus en Silas verkondigde gewoontes over te nemen en is het hun niet toegestaan die gewoontes in praktijk te brengen. De werkwoorden op zich zijn volstrekt neutraal; het hangt er maar vanaf, wie wat overneemt of in praktijk brengt. De syntactische overeenkomst met 1 Timoteüs 2:12 zegt niets over de vraag of ἀσθεντεῖν op zich als een positief of negatief te waarden handeling moet worden beschouwd.

De tekst in Handelingen 16:21 is wat gecompliceerder dan in Timoteüs, omdat er sprake is van een relatieve bijzin, met de functie van bijvoeglijke bepaling bij gewoontes (ἐθη). Het punt van de eigenaars van de slavin is niet dat Romeinen niet zouden mogen "overnemen" en "in praktijk brengen", maar dat ze de *door Paulus en*

¹⁴⁵ Zie bijvoorbeeld zijn definitie van 'absoluut gebruik', p. 90.

¹⁴⁶ Zie ook Matth. 6:28, 10:14, 23:13; Marc. 6:11, 8:17. Lucas 12:24, 27; Joh. 14:17; Hand. 9:9; Rom. 9:11 en 16; 1 Kor. 15:50.

¹⁴⁷ Matt. 10:14, Hand. 4:18 en 21:21.

¹⁴⁸ *Women in the Church*, p. 90, n. 9: "Strictly speaking there is only one close parallel ... in the New Testament", namelijk Hand. 16:21.

¹⁴⁹ *Women in the Church*, p. 88: "Accepting" and "practicing" do not carry negative connotations in and of themselves. However, due to circumstances indicated in the context, "being Romans", the exercise of these otherwise legitimate activities is considered "not lawful".

Silas verkondigde gewoontes niet mogen overnemen en in praktijk brengen. Het relativum ἃ, dat terugwijst naar ἔθνη en object is bij παραδέχεσθαι (overnemen) en ποιεῖν (doen, in praktijk brengen) wordt door Köstenberger ten onrechte buiten zijn syntactisch patroon gelaten. ἡμῖν (ons) is complement ('dativusobject') bij het ontkende predikaat οὐκ ἔστιν (het is niet toegestaan). Köstenberger noemt Ῥωμαίους οὖσιν (Romeinen zijnde, omdat wij Romeinen zijn) een 'contextual qualifier', maar syntactisch gezien is het een predicatieve bepaling bij ἡμῖν en bij οὐκ ἔστιν, die de reden geeft, waarom het die 'ons' 'niet is toegestaan' de door de apostelen verkondigde gewoontes over te nemen en in praktijk te brengen.

C. Parallellen buiten het Nieuwe Testament

1. Syntactische overeenkomst, maar....

Köstenberger voert ook 48 parallellen aan uit de Septuagint en andere literatuur buiten het Nieuwe Testament. Een snelle scan leert dat het daarbij, net als in 1 Timoteüs 2:12, gaat om elliptische constructies. Er is dus inderdaad sprake van syntactische overeenkomst. Maar juist daarom bieden ook deze teksten geen ondersteuning aan de stelling van Köstenberger.

Ik bespreek de eerste vijf teksten, afkomstig uit de Septuagint, met vertaling zoals Köstenberger die geeft.¹⁵⁰ De nummers in de tekst zijn van Köstenberger en verwijzen naar de onderdelen van zijn formule. In de volgende paragraaf komen nog twee andere teksten aan de orde.

a) 1 Macc. 15: 14: καὶ (1) οὐκ εἶασεν οὐδένα (2) ἐκπορεύεσθαι (3) οὐδὲ εἰσπορεύεσθαι 'and he (Antiochus, P.D.) (1) permitted no one (2) to leave (3) or to enter it'.

In deze zin staat een a.c.i. constructie: hij stond niet toe dat iemand eruit ging en (hij stond niet toe dat iemand) erin ging. Dus weer een elliptische constructie, οὐκ hoort bij εἶασεν, niet bij ἐκπορεύεσθαι, en οὐδέ verbindt niet de infinitivi.

b) Sirach 18:6: (1) οὐκ ἔστιν (2) ἐλαττώσαι (3) οὐδὲ προσθεῖναι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐξιχνιάσαι τὰ θαυμάσια τοῦ κυρίου. (1) it is not possible (2) to diminish (3) or increase them, nor is it possible to trace the wonders of the Lord. Opnieuw, elliptische constructie, οὐδέ verbindt niet de infinitivi.

c) Jes. 42:24b: οὐχὶ ὁ θεός ὃς ἡμάρτοσαν αὐτῷ καὶ (1) οὐκ ἐβούλοντο ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ (2) πορεύεσθαι (3) οὐδὲ ἀκούειν τοῦ νόμου αὐτοῦ.

Köstenberger geeft dit keer zijn eigen vertaling: "Was it not God, against whom they have sinned, and in whose ways (1) they were not willing (2) to walk and whose law (3) they did not obey?" Ten onrechte vertaalt hij de infinitivus ἀκούειν als een zelfstandige persoonsvorm "they did not obey". Zo lijkt deze tekst wél in z'n schema te passen. Ook in deze tekst verbindt οὐδέ niet de infinitivi, maar is er sprake van een elliptische constructie. De infinitivus πορεύεσθαι hangt allebei af van οὐκ ἐβούλοντο, ἀκούειν van een na οὐδέ aan te vullen ἐβούλοντο. Köstenberger zet zijn lezers dus op het verkeerde been.

Bij de plaatsing van de nummers houdt Köstenberger geen rekening met de syntactische verbanden. De aanvullingen bij de infinitivi laat hij buiten beschouwing als hij πορεύεσθαι en ἀκούειν in de positieve lijst plaatst, p. 99. Maar wat zijn dan de 'contextual qualifiers' die volgens patroon 1 van Köstenberger¹⁵¹ maken dat het normaal gesproken positieve "gaan" en "luisteren" voor het subject van οὐκ ἐβούλοντο (= zij wilden niet!) zijn verboden of dat het bestaan ervan wordt ontkend. De bepalingen "in zijn wegen" en "naar zijn wet" kun je moeilijk negatief noem. Maar andere 'contextual qualifiers' zijn er niet. Voor iedere lezer is

¹⁵⁰ Zie Köstenberger, a.w. pp. 92-93. Bij 4 van de 48 teksten geeft hij een eigen vertaling. Voor de rest gebruikt hij bestaande vertalingen, meestal die van de Loeb-edities van de klassieke teksten.

¹⁵¹ "twee activiteiten of concepten die op zichzelf als positief beschouwd worden; maar de uitoefening ervan wordt verboden of het bestaan ervan ontkend ten gevolge van omstandigheden of voorwaarden die in de context worden aangevoerd"

volstrekt helder wat in deze tekst als negatief wordt beschouwd, namelijk dat *de Israëlieten twee dingen niet wilden*: zij wilden niet *in zijn wegen gaan* en zij wilden niet *naar zijn wet luisteren*. Of *gaan* en *luisteren* in en van zichzelf wel of niet als positief beschouwd worden, is van geen enkel belang.¹⁵² Maar er is in de hele Schrift niet één plaats waar *in zijn wegen gaan* en *naar zijn wet luisteren* als negatief worden beschouwd. Het weglaten van de bepalingen bij die werkwoorden amputeert de taaluiting als geheel en negeert de syntactische verbanden.

d) Ezech. 44:13: καὶ (1) οὐκ ἐγγιούσι πρὸς με τοῦ (2) ἱερατεύειν μοι (3) οὐδὲ τοῦ προσάγειν πρὸς τὰ ἅγια υἰῶν τοῦ Ἰσραὴλ οὐδὲ πρὸς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων μου (...): And (1) they shall not come near to Me (2) to serve as a priest to Me, (3) nor come near to any of the holy things of the sons of Israel, nor to the holiest of my holy things (...).

Hij vertaalt τοῦ προσάγειν als een tweede verbum finitum. Zo past het wel beter in zijn formule, maar deze vertaling is onjuist: τοῦ προσάγειν staat niet op één lijn met ἐγγιούσι maar hangt er vanaf. Achter het eerste οὐδέ moet ook weer ἐγγιούσι worden aangevuld: "En zij zullen tot Mij niet naderen, om voor Mij het priesterambt te bedienen, noch (zullen zij naderen) om tot de heilige dingen van de zonen van Israël te naderen, noch tot mijn allerheiligste dingen". De plaats van de (2) in de Griekse tekst is wat vreemd, tussen lidwoord en infinitivus in.

e) Dan. 5:8: καὶ εἰσεπορεύοντο πάντες οἱ σοφοὶ τοῦ βασιλέως καὶ (1) οὐκ ἠδύνατο τὴν γραφὴν (2) ἀναγνῶναι (3) οὐδὲ τὴν σύγκρισιν γνωρίσαι τῷ βασιλεῖ: Then all the king's wise men came in, but (1) they could not (2) read the inscription (3) [n]or make known its interpretation to the king. Overduidelijk moet na οὐδέ weer ἠδύνατο worden aangevuld.

Köstenberger ziet dus steeds hetzelfde drieledig patroon terugkeren van zijn formule: 1) οὐ + verbum finitum, + 2) infinitivus +3) οὐδέ + infinitivus. Maar dezelfde bezwaren zijn in te brengen:

- er wordt niet in rekening gebracht dat het om elliptische constructies gaat waarbij
- οὐδέ niet de infinitivi verbindt.

Bovendien worden zinsdelen weggelaten en lijken de syntactische verbanden niet van belang voor de plaatsing van de nummers in een zin.

2. Positief of negatief

Bij zijn indeling van de buiten-Bijbelse teksten in positief en negatief¹⁵³ valt op, dat Köstenberger nu in het Grieks alle objecten weglaat, maar deze soms wel toevoegt in de vertalingen in de lijsten. Zo bespreekt Köstenberger een tekst van Josephus, waarin van Hyrcanus gezegd wordt dat 'die zich niet wilde bemoeien met politiek of een revolutie beginnen'.¹⁵⁴ In het Grieks staat voor de hele uitdrukking 'zich met politiek bemoeien' ('to meddle in state affairs') slechts één werkwoord (πολυπραγματεῖν). Dit woord heeft inderdaad heel vaak een negatieve klank van 'een bemoeial zijn, onrust stoken'.¹⁵⁵ 'Een revolutie beginnen' ('to start a revolution') is de vertaling van νεωτέρων ἄπτεσθαι, dus een werkwoord met genitivusobject. Het werkwoord ἄπτεσθαι betekent 'aanraken', 'zich vasthechten',

¹⁵² Het zijn volstrekt neutrale begrippen; het hangt er weer vanaf op welke wegen je gaat en naar wie of wat je luistert. Zie voor 'gaan' bijvoorbeeld Prediker 7:2 in de NBG, en voor 'luisteren' Genesis 3:7 en 26:5. Bij het luisteren van Eva staat geen ontkenning, maar het is zeker niet positief bedoeld.

¹⁵³ a.w. pp. 99-102

¹⁵⁴ "οὐκ ἠξίου πολυπραγματεῖν οὐδὲ νεωτέρων ἄπτεσθαι", tekst 27, zie a.w. pp 96 en 102. Köstenberger behandelt een beperkt aantal plaatsen iets uitgebreider. In de meeste gevallen volstaat hij met het in de tekst en in de vertaling plaatsen van de aanduidingen (1), (2) en (3).

¹⁵⁵ Cf. Köstenberger a.w. p. 96, n. 14.

'beetpakken', 'vasthouden', 'aanpakken' e.d., en in overdrachtelijke zin: 'beginnen'. Dit zijn geen activiteiten die in en van zichzelf als negatief beschouwd moeten worden. Bij de parallelplaatsen uit het N.T. zet Köstenberger het zelf bij de positief te waarderen acties (Kolossenzen 2:21). Nu zet hij het in de negatieve lijst, in het Grieks zonder het object νεωτέρων. Maar hij geeft als vertaling wel "start a revolution", dus met object! 'Een revolutie beginnen' zal door veel mensen als negatief worden gezien. Maar ἄπτεσθαι is een volstrekt neutraal begrip, net als 'starting'. Het is maar wat je start, een oorlog of revolutie óf een diaconaal project.

Tekst 8 (Polybius, Hist. 2.56.10)¹⁵⁶ is een enigszins apart geval. Het bevat een elliptische constructie, maar verschilt in zoverre van de andere teksten, dat de ontkenningen daar niet bij δεῖ lijken te horen maar bij infinitivi: οὐ bij ἐκπλήττειν, οὐδέ bij ζητεῖν en ἐξαριθμεῖσθαι; tenslotte moet bij μνημονεύειν opnieuw δεῖ τὸν συγγραφέα - zonder negatie - worden aangevuld. Een geschiedschrijver moet 4 dingen doen: a) z'n publiek *niet verbijsteren* met buitengewone zaken b) *niet op zoek gaan* naar wat gezegd zou kunnen zijn en c) (*ook niet*) uitgebreid alle eventueel mogelijke consequenties *opsommen* maar d) hij moet uitsluitend de feiten *vermelden*, hoe gewoon die ook zijn. Köstenberger laat in zijn negatieve lijst ἀριθμεῖσθαι weg, hoewel het duidelijk op één lijn staat met de twee voorgaande verba ἐκπλήττειν en ζητεῖν. Van geen van deze drie werkwoorden geldt dat ze 'in en van zichzelf' een negatief te waarderen actie aanduiden.

Deze voorbeelden maken opnieuw duidelijk dat de indeling van Köstenberger op willekeur berust. Er is geen enkele reden waarom werkwoorden als λαμβάνειν (tekst 7), ἔχειν, ζητεῖν, ὀραῖσθαι, βαίνειν (en als hij consequent zou zijn ook het erop volgende εἶναι), θαυμάζειν, καθέυδειν, βάλλειν, ποιεῖν in en van zichzelf als negatief moeten worden beschouwd. Niettemin krijgen ze allemaal een plaats in de negatieve lijst van Köstenberger. Het werkwoord λαμβάνειν komt trouwens ook voor in de positieve lijst, tekst 40. In de positieve lijst krijgt merkwaardigerwijs ook συκοφαντεῖν (=vals aanklagen, lasteren e.d., tekst 38) een plaats. Oorzaak is waarschijnlijk dat Köstenberger uit de Loeb vertaling als betekenis van dit woord 'approximate' heeft gedestilleerd, in plaats van 'cast aspersions'.¹⁵⁷

De buiten-Bijbelse parallelplaatsen vertonen inderdaad syntactische overeenkomsten met 1 Timoteüs 2:12 en Handelingen 16:21, maar dus niet met al de andere door hem uit het Nieuwe Testament aangevoerde plaatsen. Het gaat om zinnen met een elliptische constructie. De manier waarop Köstenberger zijn formule toepast heeft bitter weinig met syntaxis en syntactische verbanden te maken. Zijn indeling in positief en negatief is zacht gezegd niet erg overtuigend. Ze berust ook niet op onderzoek bij de geciteerde auteurs, hoe die zo'n woord

¹⁵⁶ "(1) δεῖ τοιγαροῦν οὐκ (2) ἐκπλήττειν τὸν συγγραφέα τερατευόμενον διὰ τῆς ἱστορίας τοὺς ἐντυγχάνοντας (3) οὐδὲ τοὺς ἐνδεχομένους λόγους ζητεῖν καὶ τὰ παρεπόμενα τοῖς ὑποκειμένοις ἐξαριθμεῖσθαι, καθάπερ οἱ τραγωδιογράφοι, τῶν δὲ πραχθέντων καὶ ῥηθέντων κατ' ἀλήθειαν αὐτῶν μνημονεύειν πάμπαν, κἄν πάνυ μέτρια τυγχάνωσιν ὄντα."

¹⁵⁷ Vergelijkbare onjuistheden bij tekst 7 (ἔχειν als 'hold in pretense'), en tekst 31(θορυβεῖν 'stop' i.p.v. 'lawaai maken').

gebruiken, maar op het subjectieve oordeel van Köstenberger.¹⁵⁸ Ook deze parallelplaatsen bieden dus geen ondersteuning voor zijn stelling.¹⁵⁹

Tenslotte nog dit. Dat οὐδέ uitsluitend gelijk te waarden activiteiten verbindt wordt weerlegd door Zefanja 1:12 in de Septuagint. Daar lezen we dat er mensen zijn die denken: "οὐ μὴ ἀγαθοποίησιν κύριος οὐδὲ μὴ κακώσῃ", "De HEER doet geen goed en Hij doet geen kwaad".¹⁶⁰ Twee tegengestelde acties dus. Deze tekst lijkt echter qua constructie op die van de parallelplaatsen uit het Nieuwe Testament. Wayne Grudem mag dan nadrukkelijk beweren dat er geen uitzonderingen op de regel van Köstenberger zijn gevonden, maar dan is deze tekst over het hoofd gezien.¹⁶¹

3. Διδάσκειν in het Nieuwe Testament: positief of negatief?

Köstenberger wil aantonen dat ἀθροεῖν in 1 Timoteüs 2:12, omdat het door οὐδέ met διδάσκειν is verbonden, positief moet worden gewaardeerd. Daarom wil hij ook aantonen dat in het N.T. διδάσκειν 'op zich', dat wil zeggen: "*unaccompanied by contextual qualifiers such as those denoting the content of someone's teaching*"¹⁶² steeds als een positief te waarden activiteit wordt gezien. Want dat zou dan betekenen dat ook ἀθροεῖν positief moet worden opgevat.

Ook op dit punt schiet de argumentatie van Köstenberger tekort. Er zijn inderdaad werkwoorden die een activiteit aanduiden die over het algemeen negatief wordt gewaardeerd. Denk aan een werkwoord als *stelen*. De daardoor aangeduide activiteit zou je kunnen omschrijven als 'het wederrechtelijk zich toeëigenen van andermans eigendom'. Maar heel veel handelingen zijn op zich neutraal, bijvoorbeeld *zich toeëigenen*.¹⁶³ De overheid mag zich wel een deel van mijn inkomen toeëigenen, mijn buurman niet. Amos roept ons toe: "Zoek het goede en niet het kwade", Amos 5:14. Met 'zoeken' op zich hoeft niets mis te zijn, het hangt er maar vanaf wat je zoekt.

De betekenis van *onderwijzen* zou je kunnen omschrijven als "het overdragen van een leerinhoud (kennis, kunde, vaardigheid)". In veel gevallen zal deze activiteit positief worden geïnterpreteerd, bijvoorbeeld in het geval van een docent in een school. Maar als een ervaren zakkenroller aan jeugdige boefjes de fijne kneepjes van het vak bijbrengt, wordt dat toch anders. Of in een concrete situatie *onderwijzen* als positief of negatief beschouwd moet

¹⁵⁸ Als hij consequent zou zijn, zou hij van elk van de hierboven genoemde verba (λαμβάνειν, ἔχειν etc.) moeten aantonen dat de betreffende auteur het, 'indien absoluut gebruikt', in negatieve zin opvat. Van συκοφαντεῖν ('lasteren' e.d. tekst 38) zou hij moeten aantonen dat Plutarchus dat altijd in positieve zin opvat.

¹⁵⁹ In de meeste van deze teksten hangen de infinitivi af van uitdrukkingen als 'niet toestaan', 'niet willen', 'niet kunnen', 'niet mogelijk zijn' e.d. Het is niet verwonderlijk dat dan in veel gevallen de twee niet toegestane etc. activiteiten onderling enige verwantschap vertonen.

¹⁶⁰ De negatie οὐ μή is een verkorte vorm voor οὐ δεῖν / φόβος μή, 'er bestaat geen vrees/gevaar dat', en wordt gebruikt als krachtige ontkenning. Zie ook het door Köstenberger aangehaalde voorbeeld uit Hebr. 13:5. (*Women in the Church*, p.85). Vergelijk Galaten 3:27-28 waar οὐδὲ de tegengestelde begrippen δοῦλος en ἐλεύθερος verbindt. Dit zijn geen werkwoordsvormen maar vergelijk het door Köstenberger aangevoerde Rom. 9:16 (p.86), "οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος"; participia zijn nominale vormen, in dit geval substantivisch gebruikt.

¹⁶¹ "Köstenberger found no exceptions to these patterns", en: "No exceptions were found". *Evangelical Feminism and Biblical Truth*, p. 314 en p. 315..

¹⁶² a.w. p. 90 Over de onduidelijkheid van de term 'contextual qualifiers' zie hierboven. Van absoluut gebruik is m.i. alleen sprake in zinnen als "onderwijzen is moeilijk", "onderwijzen is leuk", "niet iedereen is in staat te onderwijzen" of "met onderwijzen valt niet veel geld te verdienen", "een onderwijzende moet kunnen uitleggen". 'Onderwijzen' is in deze voorbeelden losgemaakt ('*absolutum*') van een concrete situatie en geheel neutraal.

¹⁶³ Zo ook de hierboven vermelde werkwoorden die Köstenberger bij de categorie 'negatief' plaatste.

worden, hangt dus vooral af van de inhoud van dat onderwijs, en vaak ook van de persoon van de onderwijsgevende. Ook de opvattingen van de lezer spelen een rol. Een rechtgeaarde calvinist zal bij 'werken' een heel ander gevoel hebben dan de luiaard uit Spreuken; die werd al moe van de gedachte eraan en fantaseerde gevaarlijke leeuwen op de weg naar de akker. De ervaren zakkenroller kijkt anders tegen zijn onderwijs aan dan de rechter.

Met διδάσκειν in het Nieuwe Testament is het niet anders. Paulus spoort Timoteüs aan met de woorden "παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε" en "ταῦτα δίδασκε καὶ παρακάλει", 1 Timoteüs 4:11 en 6:2. Met ταῦτα verwijst hij naar de aanwijzingen die hij daarvoor gegeven heeft. In 2 Timoteüs 2:2 spoort hij zijn medewerker aan om "deze dingen" (ταῦτα), namelijk wat hij van Paulus gehoord heeft, over te dragen aan betrouwbare mensen die in staat zullen zijn om ook anderen te onderwijzen". Je zou in dit geval kunnen zeggen dat 'onderwijzen' absoluut gebruikt is: de door Timoteüs aan te wijzen betrouwbare mensen moeten de bekwaamheid hebben om te onderwijzen. De context maakt duidelijk dat Paulus de activiteit in z'n geheel als positief beschouwt: het gaat om *betrouwbare* mensen die het *onderricht van Paulus* kunnen *doorgeven*. In alle drie gevallen gaat het dus om positief te waarderen leraren en leerinhoud, het onderwijs van Paulus zelf. In die situatie ziet Paulus de activiteit van het onderwijzen dan ook graag gebeuren.

Anderzijds krijgt Titus de opdracht om "ijdele praters en misleiders" het zwijgen op te leggen omdat die hele families op hun kop zetten, door "onbehoorlijke dingen te onderwijzen", "διδάσκοντες ἅ μὴ δεῖ", Titus 1:11. Dit onderwijs deugt niet vanwege de inhoud en vanwege de hoedanigheid van de onderwijzenden. Paulus werd ervan beschuldigd aan de Joden in de verstrooiing afval van Mozes te onderwijzen "ὅτι ἀποστασίαν διδάσκεις ἀπὸ Μωϋσέως", Handelingen 21:21. Dat werd dus niet als positief beschouwd. Ook "vrouw Izebel" *onderwees* (διδάσκει), om de gelovigen in Thyatira tot ontucht te verleiden, Openbaring 2:20. Ook Bileam deed dat (ἐδίδασκεν), toen hij Balak een tip gaf, hoe die de Israëlieten tot ontucht kon verleiden, Openbaring 2:14.

Bij de volgende twee teksten zou je wellicht van absoluut gebruik kunnen spreken, in zoverre deze passieve vormen geen object hebben. Niettemin is de inhoud van het onderwijs duidelijk. De van het graf gevluchte soldaten "ἐποίησαν ὡς ἐδιδάχθησαν", "deden zoals hun was onderwezen", Matth. 28:15. Ze vertelden de leugen van de Joodse leiders door. Een positief tegenbeeld van deze tekst vinden we in Kolossenzen 2:7, waar Paulus zijn lezers oproept om een gelovig leven te leiden "zoals u geleerd is", "καθὼς ἐδιδάχθητε". Positief of negatief hangt dus weer af van de aard van de onderwijzers en van de inhoud van hun lessen, de activiteit "onderwijzen" op zich verandert er niet van.

Duidelijk blijkt dit ook in Mattheüs 5:19. Daar plaatst Jezus iemand die "ook maar één van de kleinste van deze geboden afschaft en aan anderen leert (διδάξη) dat zelfde te doen" tegenover iemand die "ze onderhoudt en dat aan anderen leert (eveneens διδάξη)". Niet het onderwijzen op zich is negatief of positief, maar *wat* iemand onderwijst, bepaalt hoe er in het koninkrijk van de hemel naar hem gekeken wordt.

4. 'Absoluut gebruik'

Köstenberger stelt echter dat διδάσκειν in het Nieuwe Testament in absolute zin gebruikt wordt voor een activiteit die in en van zichzelf als positief wordt beschouwd. Maar voor zover ik kan nagaan geeft hij daarvan geen voorbeelden. De enige teksten die hij noemt zijn 1 Timoteüs 4:11, 6:2 en 2 Timoteüs 2:2. Maar, zie de vorige paragraaf, geen van deze teksten voldoet aan de omschrijving die Köstenberger van 'absoluut gebruik' van een werkwoord geeft, namelijk als het is "*unaccompanied by contextual qualifiers such as those denoting the*

content of someone's teaching".¹⁶⁴ Elders zegt hij trouwens zelf n.a.v. 1 Timoteüs 2:12: "The first word linked by the Greek coordinating conjunction *oude* ("or") is the word "teach", *didaskain*, which is frequently used in the Pastoral Epistles and virtually always has a positive connotation, referring to the instruction of the congregation by the pastors and elders of the church (e.g. 1 Tim. 4:11; 6:2; 2 Tim. 2:2.)."¹⁶⁵ Διδάσκειν heeft dus volgens Köstenberger in de pastorale brieven eigenlijk altijd een positieve connotatie, doordat het betrekking heeft op het onderwijs van pastors en oudsten aan de gemeente. Inhoud en onderwijsgevende maken dat het als positief gezien wordt. Misschien zie ik het verkeerd, maar volgens mij spreekt hij zichzelf tegen. Of: hoe absoluut is absoluut? Ook op dit punt is Köstenberger verre van overtuigend.

Er zijn trouwens meer teksten waar διδάσκειν zonder object voorkomt. Bijvoorbeeld Romeinen 2:21. Daar lijkt het wat gecompliceerder te liggen. De vraag van Paulus: "Hoe nu, gij die een ander onderwijst (ὁ διδάσκων), onderwijst gij (διδάσκεις) uzelf niet?" klinkt kritisch. Maar ook hier is uit de context de inhoud van het onderwijs af te leiden. Het gaat kort gezegd om onderwijs in de wet. In Romeinen 12:7 blijkt uit de context, die handelt over het gebruik van de gaven in de gemeente, dat ὁ διδάσκων daar positief bedoeld is. In Marcus 9:31 wordt ook niets over de inhoud gezegd, maar omdat het Jezus is die onderwijst, is duidelijk dat het positief te waarden is. De context geeft dus ook in deze gevallen informatie over de inhoud van het onderwijs. Maar of die nu positief of negatief te waarden is, de activiteit van het 'onderwijzen' verandert daar niet van.

5. Διδάσκειν in 1 Timoteüs 2:12

Het is duidelijk dat in 1 Timoteüs 2:12 'een vrouw' als de *agens* moet worden beschouwd bij διδάσκειν. Maar wat de inhoud van het onderwijs was, kan niet met zekerheid worden vastgesteld, ook niet vanuit de context. Paulus lijkt daarom eerder het *optreden als leraar* op het oog te hebben. Met andere woorden, διδάσκειν lijkt hier in absolute zin gebruikt te zijn, voor zover er geen aanwijzingen betreffende de inhoud van het onderwijs zijn. Paulus zegt echter niet dat hij *onderwijzen* niet toestaat, maar dat hij *een vrouw niet toestaat te onderwijzen*. Of hij onderwijzen "in absolute zin" als een positief of negatief te waarden activiteit ziet, is niet van belang en worden we ook uit deze tekst niet gewaar. Het ermee samenhangende ἀθεντεῖν - zie de volgende paragraaf - geeft waarschijnlijk wel een aanwijzing over de aard van dit optreden van vrouwen en over de houding die zij daarbij aannemen.

6. Αἰθεντεῖν

Zoals we zagen, het werkwoord ἀθεντεῖν authentein duidt het bezit van een zeggenschap en macht aan die iemand van zichzelf of vanwege zijn of haar positie heeft, of die iemand zich heeft toegeëigend, en waardoor hij of zij op het gebied waar die macht gebruikt kan worden, kan optreden zonder restricties en zonder rekenschap af te hoeven leggen. Belangrijke notie is dus de zeggenschap (menen te) hebben om autonoom op te treden. Op zich is dit een neutraal begrip, al kan zo'n soort zeggenschap heel makkelijk negatieve aspecten krijgen. Er is geen reden om in 1 Timoteüs 2:12 dit begrip positief of negatief te labelen. Wat Paulus verbiedt is dat *een vrouw autonoom gezag/macht uitoefent over een man*.

Een tweede punt is, dat met ἀθεντεῖν een zeggenschap en een macht worden aangeduid die niet thuis horen in de kerk en niet passen bij een ambtsdrager. Ambtsdragers zijn geen autonome machthebbers. Ook over mannen mogen zij niet 'authentein'. Jezus waarschuwde

¹⁶⁴ a.w. p. 90.

¹⁶⁵ Vergelijk ook de bewering van Köstenberger (<https://www.thegospelcoalition.org/blogs/justin-taylor/interview-with-andreas-j-kstenberger-on/>).

herhaaldelijk zijn discipelen tegen het denken in termen van macht. Petrus zal die waarschuwing later herhalen.¹⁶⁶

7. Conclusies

Wat Köstenberger een "syntactisch patroon" noemt, verdient die naam niet. Het is geen weergave van de syntactische relaties, niet gebaseerd op een syntactische analyse en doet de syntaxis van de tekst geweld aan. Het is hooguit een weergave van de woordvolgorde, waarbij belangrijke zinsdelen worden weggelaten. De ruim 50 parallelplaatsen uit het N.T. vertonen op één uitzondering na geen syntactische overeenkomst met 1 Timoteüs 2:12. Die ene uitzondering en de 48 buiten-Bijbelse plaatsen doen dat wel. Maar zij laten tegelijk zien dat οὐδέ niet de infinitivi verbindt: er is steeds sprake van een elliptische constructie. De indelingen van de parallelplaatsen in twee patronen, positief of negatief, zijn te subjectief en inconsistent om overtuigend te kunnen zijn. Köstenberger slaagt er ook niet in om aan te tonen dat διδάσκειν in 1 Timoteüs 2:12 als een positief te waarderen activiteit moet worden beschouwd. Kortom, Köstenberger voert geen enkele overtuigende grond aan voor zijn stelling, dat het 'syntactisch patroon' van 1 Timoteüs 2:12 het noodzakelijk maakt om ἀθηνεῖν te zien als een activiteit die op en van zichzelf als positief wordt beschouwd.

De eindconclusie kan zijn dat zowel Baldwin als Köstenberger geen houdbare argumentatie geleverd hebben voor de stelling dat ἀθηνεῖν in 1 Timoteüs 2:12 positief moet worden geduid. Het is ook niet van belang of het als positief of negatief moet worden beschouwd: zich autonoom wanende machthebbers horen in de kerk niet thuis. Niemand, man of vrouw, mag heersen in de kerk. Bovendien zijn er vooral bij Baldwin maar ook bij Köstenberger nogal wat onjuistheden met betrekking tot het Grieks aan te wijzen. Al met al voldoende redenen om een stevig vraagteken te zetten bij de gezaghebbende status van wat zij geschreven hebben in *Women in the Church*.

8. Doxologie

Ter afsluiting nog één tekst, afkomstig uit een rede van Proclus van Constantinopel (ca 430). Weliswaar ontbreekt het werkwoord ἀθηνεῖν. Maar deze tekst laat schitterend zien welk beeld je voor ogen mag krijgen als een kerkvader God Ἀθέντης noemt. De auteur prijst de waarde van de Psalmen, omdat zij ons de Drieheid (Trias) leren.¹⁶⁷ Zo wordt in Psalm 110 de Zoon verkondigd als σύνθρονος, deelgenoot van de troon, en wordt Hij die ὁμοούσιος, één van wezen, met de Vader is, niet voorgesteld als λειτουργός, als dienaar. Daarom, zo schrijft Proclus, *"riep de gelukzalige David terecht uit, toen hij de onvermoeibare natuur, het almachtige wezen, de onoverwinnelijke wil, de niet talmende genade, de Meester-Schepper, de van zichzelf gezaghebbende (zelf-machtige) Zoon, de van ondergeschiktheid vrije God, de niet onder bevel staande Heer bezong: "Hoe groot zijn uw werken, o Heer, Gij hebt ze alle met wijsheid gemaakt." Laten Arius, en Eunomius, Macedonius en Nestorius, dat vierspan van de duivel, beschaamd afdruipten."*¹⁶⁸ De schrijver zet zijn retorisch vermogen in om één ding

¹⁶⁶ Matth. 20:25-26, Marcus 10:42-43, Matth. 23:7-9, Lucas 22:25-26, 1 Petrus 5:3. Ook om deze reden is het onwaarschijnlijk dat Paulus ἀθηνεῖν ἀνδρός als een positief te waarderen activiteit beschouwt, zoals Köstenberger in de 3e druk van *Women in the Church* lijkt te willen bewijzen.

¹⁶⁷ "νομοθετεῖ τὴν Τριάδα", een sterke uitdrukking: "hij (de psalm) stelt de Drieheid als wet", leert ondiscutabel de Drieheid.

¹⁶⁸ Proclus van Constantinopel, Oratio de incarnatione Domini (altera), PG65, kolom 692D-693A: Διὰ τοῦτο γὰρ ἀρτίως ὁ μακάριος Δαυὶδ τὴν ἀκάματον φύσιν, τὴν παντοδύναμον οὐσίαν, τὴν ἀήτητον βούλησιν, τὴν μὴ βραδύνουσαν χάριν, τὸν Ἀθέντην Δημιουργόν, τὸν αὐτεξούσιον Υἱόν, τὸν ὑποταγῆς ἐλεύθερον Θεόν, τὸν μὴ κελεύόμενον Δεσπότην ἀνυμνῶν ἔβόα· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Αἰσχυνέσθωσαν Ἄρειος, καὶ Εὐνόμιος, Μακεδόνιος τε καὶ Νεστόριος, τὸ τετράπωλον τοῦ διαβόλου ἄρμα·

duidelijk te maken: de Zoon is God, zonder enige zweem van ondergeschiktheid. Deze "Αυθέντης Δημιουργός", de Meester-Schepper, is werkelijk Heer, aan niemand onderworpen.

Piet Dorland.
Deventer, januari 2019.

Literatuur waarnaar verwezen wordt.

Andreas J. Köstenberger e.a., *Women in the Church. A Fresh Analysis of 1 Timothy 2:9-15*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books, 1995. Hierin de hoofdstukken van H. Scott Baldwin, *A Difficult Word: αὐθεντέω in 1 Timothy 2:12*, pp 65-80, en Andreas J. Köstenberger, *A Complex Sentence Structure in 1 Timothy 2:12*, pp. 81-104.

Albert Wolters, A Semantic Study of αὐθέντης and its Derivatives. *Journal for Biblical Manhood and Womanhood JBMW* 11/1 (Spring 2006), pp. 44-65.

Wayne Grudem, *Evangelical Feminism & Biblical Truth. An Analysis of More than **100** Disputed Questions*. Wheaton, Illinois: Crossway, 2012. Het is een reprint van het boek dat in 2004 verscheen bij Multnomah Publishers.

Philip B. Payne, *Man and Woman, One in Christ: An Exegetical and Theological Study of Paul's Letters*. Grand Rapids: Zondervan 2009. Hierin het hoofdstuk *1 Timothy 2:12"Part III: Does αὐθεντέω mean "assume authority"?* (pp. 361-397)

Cynthia L. Westfall, The Meaning of αὐθεντέω in 1 Timothy 2:12. *Journal of Greco-Roman Christianity and Judaism*, 10 (2014), pp 138-173.

Liddell-Scott-Jones, *Greek-English Lexicon*. Oxford 1968: Clarendon Press. (Aangeduid als LSJ)

Pierre Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*. Paris: Les Éditions Klincksieck, 1977.